

FÓRUM ARCHIVÁROV

Roč. XXI, č. 4

OKTÓBER — DECEMBER
Nepredajné

Od vianočného kapra po Tri krále

Po turbulentnej "archívnej jeseni", ktorá miestami pripomínala plnokrvný ligový derby zápas s početným obecenstvom, konečne nastáva vzácny čas oddýchnuť si, dopriať aspoň niekoľko dní v rodinnom kruhu, spojiť vianočné duchovno s osobne znesiteľnou úrovňou všeobjímajúcej komercie, vôňou škorice, anízu a vyprázaného kapra a relaxovať s vyloženými nohami v papučiach. Odporúčam poriadne si všetkými zmyslami užiť vianočný stromček, kým nepadne za obeť postupujúcej vlne európskej politickej korektnosti a nazrieť aj podeň, či si na nás niekto z blízkych spomenul.

Za dlhé roky nazhromaždené „archívne starosti a radosti“ sa s určitosťou len tak samy od seba nerozplynú a okolo Troch kráľov sa, nepochybne taktiež dobre oddýchnuté, znovu naliehavo ohlásia. S určitosťou môžem garantovať, že sa nám ich nepodarí zbaviť tak jednoducho ako vianočného stromčeka po Novom roku, ktorého obschnuté torzo so zvyškami vianočnej výzdoby skončí svoju púť niekde pri kontajneri. Štrukturálne zmeny celého segmentu slovenskej verejnej správy a rovnako aj na domovskom ministerstve vnútra sa totiž už s plnou silou začali a je zrejme, že skôr, či neskôr dobehnú aj archívy. Slovenské štátne archívy a celú archivársku obec tak čaká nepochybne veľmi náročný rok 2013 naplnený množstvom odbornej a organizačnej práce a osobitne zavádzaním očakávaných zmien, ku ktorým je potrebné zaujať konštruktívny postoj a otočiť sa im čelom.

Teraz však nastáva spomínaný čas Vianoc, a preto si všetkým dovoľujem zaželať, aby ste ich prežili pokojne a v rodinnom kruhu a úspešne vykročili do prvých dní nového roku 2013.

Radoslav Ragač
predseda SSA

Ďakujeme všetkým autorom a prispievateľom za úspešnú spoluprácu v roku 2012. Hojnosť všetkého a vždy plnú náruč toho, po čom túžite (napr. tvorivej inšpirácie pri písaní článkov do Fóra archivárov) Vám do nového roka praje

redakcia Fóra archivárov

FÓRUM ARCHIVÁROV

Vydáva:

Spoločnosť slovenských archivárov

Adresa: Drotárska cesta 42

P. O. BOX 115

840 05 Bratislava 45

Slovenská republika

www.archivari.sk

Adresa redakcie:

forum.archivarov@gmail.com

Zodpovedný redaktor:

Gábor Strešňák

Redakčná rada:

Katarína K. Bodnárová,

Mária Grófová, Oľga Kvasnicová,

Zuzana Kollárová, Lenka Pavlíková,

Juraj Roháč, Henrieta Žažová

Jazyková korektúra:

Henrieta Žažová

Texty:

M. Bednárová, M. Domenová,

M. Grófová, E. Kašiarová

V. Keresztes, Z. Kollárová,

L. Krchnáková, O. Kvasnicová,

E. Machajdíkova, M. Péková,

D. Pellová, R. Ragač,

G. Strešňák, M. Šišmiš,

M. Šlampová, K. Takácsová,

H. Žažová

Foto: M. Grófová, L. Krchnáková,

M. Kaskötö, G. Szeghy,

D. Vojtková, H. Žažová,

Štátny archív v Bratislave, Štátny

archív v Levoči, pobočka Poprad

Vychádza štvrťročne v elektronickej podobe, nepredajné

Povolilo: MK SR 1472/96

Autorské práva vyhradené

Akkoľvek rozmnožovanie textu

a fotografií len s predchádzajúcim

písomným súhlasom vydavateľa

Staršie čísla na www.archivari.sk

Foto na titulnej strane:

Miniatura z armálesu Godfrieda

Habermayera z roku 1780.

Archív SNM, Zbierka - Erbové listiny,

sign. ASNM/EL/4

Repro: Archív SNM

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov, ktoré sa uskutočnilo 30. októbra 2012 v Bratislave

Program:

- 1) Otvorenie
- 2) Aktuálne otázky slovenského archívnictva
- 3) XVII. archívne dni v SR – príprava
- 4) Fórum archivárov č. 4/2012
- 5) Webová stránka
- 6) Hospodárenie
- 7) Rôzne

Októbrové riadne zasadnutie výboru Spoločnosti slovenských archivárov sa konalo v priestoroch Štátneho archívu Bratislava, viedol ho predseda Radoslav Ragač. V krátkosti zhrnul aktuálnu situáciu v oblasti štátnych archívov na Slovensku a otvoril diskusiu k danej téme. Debatu okolo existenčných problémov štátnych archívov uzavrel predseda návrhom vytvoriť komisiu odborníkov, ktorá by mohla v prípade potreby flexibilnejšie postupovať v komunikácii s príslušnými orgánmi.

O predbežných informáciách ohľadom priprav archívnych dní referoval R. Ragač. Predseda oboznámil prítomných s ponukou spolupráce Bratislavského samosprávneho kraja na organizovaní XVII. archívnych dní SR 2013 formou sponzoringu a spoluorganizovania archívnych dní. Výbor takúto spoluprácu schválil.

Šéfredaktor periodika Fóra archivárov informoval o príprave nového čísla č. 4/2012. Navrhol pravidelným a osloveným

prispievateľom, aby dodržali termín odovzdania príspevkov do konca novembra 2012. Problém s webovou stránkou sa ešte nepodarilo doriešiť, presunul sa na ďalšie zasadnutie.

Bod hospodárenie musel byť pre neúčast' hospodárky vypustený z programu.

V bode Rôzne sa na prerokovanie dostal Biografický slovník slovenských archivárov, ktorý bude sprístupnený na webovej stránke s možnosťou zmien a doplnkov s tým, že po roku sa v prípade zabezpečenia finančných prostriedkov pristúpi k vydaniu slovníka v tlačenej podobe. Z. Kollárová navrhla zozbierať a vydať na náklady spoločnosti súbor pohľadníc, plagát či vytvoriť nejaký iný podobný tlačenej výstup s vzácnymi a atraktívnymi archívnymi dokumentmi. Takýto propagačný materiál by sa využíval pri spoločenských akciách na propagovanie Spoločnosti slovenských archivárov a archívov SR.

Rokovanie sa uzavrelo diskusiou o celoslovenskej výstave archívnych dokumentov. Celá rozprava sa nakoniec uzavrela, pretože organizátorom a garantom takejto akcie môže byť odbor archívov MV SR alebo niektorý štátny archív, Spoločnosť slovenských archivárov sa môže na takejto akcii podieľať ako spoluorganizátor.

Zapísala: E. Machajdiková, tajomníčka SSA

Overil: R. Ragač, predseda SSA

Bratislava, 29. 11. 2012

Zápisnica zo zasadnutia výboru Spoločnosti slovenských archivárov, ktoré sa uskutočnilo 6. decembra 2012 v Bratislave

Program:

1) Otvorenie	5) Webová stránka
2) Aktuálne otázky slovenského archívnictva	6) Hospodárenie
3) XVII. archívne dni v SR – príprava	7) Rôzne
4) Fórum archivárov č. 4/2012	

Posledné zasadnutie výboru Spoločnosti slovenských archivárov v roku 2012 sa konalo v priestoroch Štátneho archívu Bratislava a viedol ho predseda Radoslav Ragač. Téma o situácii týkajúcej sa archívov na Slovensku sa javila aktuálnou i na decembrovom stretnutí výboru. O zasadnutí spoločnej komisie so zástupcami odboru archívov a odboru registratúr a správy dokumentov, ktoré sa uskutočnilo 4. 12. 2012 stručne informoval predseda R. Ragač.

M. Grófová oboznámila s predbežným organizačným zabezpečením a stavom prihlásených príspevkov na pripravované archívne dni v roku 2013. Členovia výboru sa v tomto bode zaoberali najmä predbežným zostavovaním odborného programu. M. Grófová informovala kolegov aj o zamietnutí žiadosti o grant na tlač zborníka z archívnych dní Sekciou pre vysoké školy Nadácie

Slovenskej sporiteľne.

Ďalej sa rokovalo o naplnení Fóra archivárov, ktoré by malo vyjsť do konca roka. Správkyňa webovej stránky spoločnosti M. Péková na zasadnutí výboru nebola prítomná, preto o stránke nereferovala.

Hospodárka M. Grófová informovala prítomných o vybavení všetkých dokladov potrebných na nárokovanie si Spoločnosti slovenských archivárov poberať 2 percentá dane z príjmov svojich členov. Doklady odovzdala predsedovi, ktorý vybaví posledné právne úkony pred podaním.

Do bodu Rôzne sa nikto neprihlásil, a preto sa predseda R. Ragač poďakoval prítomným za celoročnú prácu vo výbore a poprial im pokojné sviatky.

Zapísala: E. Machajdíkova, tajomníčka SSA

Overil: R. Ragač, predseda SSA

Vážení kolegovia — archivári špecializovaných verejných archívov!

Časopis Fórum archivárov má ambíciu informovať vo svojich nasledujúcich číslach aj o akvizičnej a publikačnej činnosti špecializovaných verejných archívov. Radi by sme Vás touto cestou požiadali o spoluprácu na príprave podkladov. Vaše stručné súpisy

akvizičnými a edičnými a publikačnými výstupov za rok 2011 a 2012 zasielajte na adresu redakcie Fórum archivárov (forum.archivarov@gmail.com). Veríme, že sa nám spoločným príspevom podarí aj touto cestou spropagovať Vašu prácu a úspechy!

Spoločnosť slovenských archivárov
Univerzita Komenského v Bratislave
Archív Univerzity Komenského v Bratislave
Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky –
odbor archívov
Sekcia archívnictva a pomocných vied historických
Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV

dovoľujú si Vás pozvať
na odbornú konferenciu s medzinárodnou účasťou

XVII. archívne dni v Slovenskej republike

na tému

**VEDA, KULTÚRA A ŠPORT
V ARCHÍVNYCH DOKUMENTOCH**

Bratislava 21. – 23. mája 2013

Publikačná činnosť zamestnancov štátnych archívov za rok 2011 (pokračovanie)

Štátny archív v Nitre

DRAHOŠOVÁ, Š. a spol.: Genealogická rešerš rodu Korec. In GAVENDA, Marián. Nekonečné horizonty kardinála Korca. Bratislava : Perfekt, 2011, s. 202-205.

KERESTEŠ, P.: Veľké Zálužie – obec s históriou. Veľké Zálužie – Nitra : Obecný úrad – ENARS, s.r.o., 2012, 327 s.

KERESTEŠ, P.: Neznáma ujlacká vetva Forgáčovcov. In Genealogicko-heraldický hlas, 2011, č. 1-2, s. 25-37.

KERESTEŠ, P.: Neznáma sakrálna stavba v Nitre. In Pamiatky a múzeá, 2011, č. 4, s. 17-18.

KERESTEŠ, P.: Huňadyovci a ich prínos v chove oviec na Slovensku. In FIALOVÁ, Ivana – TVRDOŇOVÁ, Daniela (eds.). Pôdohospodárstvo v dejinách Slovenska. Tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo. Bratislava : Slovenský národný archív, 2012, s. 139-150.

pobočka Bojnice

bez publikačnej činnosti

pobočka Komárno

bez publikačnej činnosti

pobočka Levice

BÁTOVSKÁ, J.: Tabakový priemysel v Leviciach. In História výroby fajok a archeologické nálezy fajok na Slovensku. Zborník príspevkov z I. medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 29. – 30. 9. 2011 v Tekovskom múzeu v Leviciach.

BÁTOVSKÁ, J. – BEŠINOVÁ, E.: Vinohradníctvo v južných svahoch Štiavnických vrchov. In GRÓFOVÁ, Mária – LUKAČKA, Ján (eds.). Vinicola Carpathensis (k 65. narodeninám univ. prof. PhDr. Jozefa Baduríka, CSc.). Bratislava : Stimul pre Katedru slovenských dejín Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave, 2011, s. 134-159.

BÁTOVSKÁ, J. – ŠVOLIKOVÁ, M.: Recepty levických paničiek. Levice, 2011, 119 s.

ŠVOLIKOVÁ, M. – ŽUFFOVÁ, J.: Synagóga

v Leviciach. In Pamiatky a múzeá, 2011, č. 4, s. 23-27.

VINCZE, L.: Szent Flórián nagyölvedi serege 1911 – 2011. Levice, 35 s.

VINCZE, L.: Štefan Nécsey – maliar, etnológ a zberateľ. In Múzeum, 2011, č. 3-4.

pobočka Nitra

bez publikačnej činnosti

pobočka Nové Zámky

bez publikačnej činnosti

pobočka Topoľčany

GREŽĎOVÁ, H.: Topoľčianske noviny – týždenník živnostníkov a národohospodárov (1929 – 1939). In Zborník Tribečské múzeum 1961 – 2011.

GREŽĎOVÁ, H.: 100 rokov Topoľčianskej radnice. In MY Dnešok, regionálny týždenník.

KVASNICOVÁ, O.: Patrocíniá v erboch obcí Topoľčianskeho okresu. In Zborník Tribečské múzeum 1961 – 2011.

KVASNICOVÁ, O.: Baťa na Ponitří. In Baťove tovární města. Zborník príspevkov z medzinárodnej konferencie konanej v dňoch 24. – 25. 3. 2011 v Prahe.

KVASNICOVÁ, O.: Vznik mesta Partizánske. In Časopis ZVUK.

KVASNICOVÁ, O.: Deň otvorených dverí v archíve. In MY Dnešok, regionálny týždenník.

KVASNICOVÁ, O.: Deň otvorených dverí v topoľčianskom archíve. In Fórum archivárov, 2011, č. 3-4, s. 16-17.

Štátny archív v Prešove

BELEJ, M.: Význam archívneho fondu Komorské panstvo Solivar pre výskum problematiky baníctva. In História a súčasný stav ťažby nerastných surovín na východnom Slovensku, s 9-16.

BELEJ, M.: Bibliografický prehľad zahraničných archívnych periodík pre Slovenskú archivistiku:

The American archivist. Published semi-annually by the Society of American Archivists. Volume 73, Number 2, Fall/Winter 2010.

The American Archivist. Published semi-annually by the Society of American Archivists. Volume 74, Number 1, Spring/Summer 2011.

Journal of the Society of Archivists. Volume 31, Number 1, April 2010, Number 2, October 2010.

BODNÁROVÁ, M.: Od Žilinskej synody po Satmársky mier (1610 – 1711). Druhá kapitola v monografii Historický atlas evanjelickej cirkvi a. v. na Slovensku. Tranoscius, 2011, s. 29-32.

BODNÁROVÁ, M.: Organizačno-správny vývoj evanjelickej a. v. cirkvi na východnom Slovensku v 16. a 17. storočí. In RÁBIK, Vladimír a kol. Vývoj cirkevnej správy na Slovensku. Krakov, 2010, s. 335-366.

BODNÁROVÁ, M.: Hygiena a zdravotníctvo vo východoslovenských kráľovských mestách na prahu novoveku. In Kniha 2011. Zborník o problémoch a dejinách knižnej kultúry. Martin : SNK, 2011, s. 102-112.

BODNÁROVÁ, M.: Evanjelici augsburského vyznania na Zemplíne. In Kresťanstvo v dejinách Zemplína. Zborník z rovnomennej celoslovenskej vedeckej konferencie konanej 17. – 18. septembra 2010 v Michalovciach. Zost. Adam, J., Molnár, M., Starják, M., Michalovce, 2011, s. 133-141.

PELLOVÁ, D.: Kláštor pavlínov v Trebišove. In Kresťanstvo v dejinách Zemplína. Zborník z rovnomennej vedeckej konferencie konanej 17. – 18. septembra 2010 v Michalovciach. Zost. Adam, J., Molnár, M., Starják, M., Michalovce, 2011, s. 123-133.

pobočka Bardejov

MINČÁKOVÁ, M.: Krčma v 19. storočí. In Bardejovské novosti, 2011, č. 51.

MINČÁKOVÁ, M.: Jarmok v Kurime už v 16. storočí. In Bardejovské novosti, 2011, č. 38.

DOVIČÁKOVÁ, M.: Bardejovský debnár s modrými očami. In Bardejovské novosti, 2011, č. 51.

PETROVIČ, J.: Ako sa varilo pivo v Bardejove. In Bardejovské novosti, 2011, č. 14.

PETROVIČOVÁ, M. – PETROVIČ, J.: Znaky bardejovských mešťanov. In Pamiatky a múzea, 2011, č. 3.

pobočka Humenné

bez publikačnej činnosti

pobočka Prešov

KOVÁČOVÁ, Ľ.: Úvod do publikácie. In Pamätná kniha mesta Prešova 1938 – 1940, III. diel.

KOVÁČOVÁ, Ľ.: Dejiny nášho archívu. In Dejiny. Internetový časopis IH FF PU, 2011, č. 1, s. 186-189.

pobočka Svidník

GREGA, J. – KUDLOVÁ, E. – PAVLOVIČ, R.: Dvesto rokov svidníckeho regiónu v dátumoch: Kalendárium udalostí, osobností a faktov okresu Svidník. Svidník : Podduklianska knižnica, 2011.

ŠNAKOVÁ, M.: Vznik a vývoj minoritského školstva v Prešove. In DOMENOVÁ, Marcela (ed.). Kresťanská kultúra v dejinách Prešova. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011, s. 7-17.

ŠNAKOVÁ, M.: Vplyv františkánov z Nižnej Šebastovej na náboženský život Prešova a okolia. In DOMENOVÁ, Marcela (ed.). Kresťanská kultúra v dejinách Prešova. Prešov : Štátna vedecká knižnica v Prešove, 2011, s. 155-164.

PAVLOVIČ, R.: Obhájené dizertačné práce. In Historicky časopis, 2011, roč. 59, č. 3, s. 585-586.

PAVLOVIČ, R.: Štverák, František: Schematizmus k dejinám Komunistickej strany Československa (1921 - 1992): Základní informace o ústředních orgánech a biografické údaje o vedoucích představitelích strany. Praha, Národní archiv 2010, 442 s. In Soudobé dejiny, 2011, roč. 18, č. 3.

PAVLOVIČ, R.: Svidnícky archív jubilantom – založili ho pred 40-timi rokmi. In Podduklianske novinky, 5. 9. 2011, s. 17.

PAVLOVIČ, R. – ZÍDEK, P.: Partyzánka, ktorá vítala okupaci : Emílie Lenártová (30. dubna 1921 – 30. září 1989). In Pátek Lidových novin, č. 50, 16.12.2011, s. 12-15.

pobočka Vranov nad Topľou

bez publikačnej činnosti

Zdroj: Výročná správa Štátnych archívov SR za rok 2011

Spracovala: Monika Péková, odbor archívov MV SR

Archívy v Maďarsku včera a dnes

V Maďarsku došlo tento rok k novelizovaniu archívneho zákona z roku 1995, keď 21. mája 2012 bol na zasadnutí parlamentu zákon č. 61/2012 o zmene tohto zákona a o zmene a doplnení zákona o Historickom archíve bezpečnostných zložiek (*Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára*). Novela kompletne zmenila štruktúru archívov u našich južných susedov. Dovtedy platný systém, ktorý tvorilo skromný počet štátnych, no o to viac samosprávnych a súkromných archívov, sa zmenil. Aby sme pochopili podstatu zmien, zhrnieme si v základných obrysoch stav platný k hore uvedenému dátumu zmien. Okrem všeobecne známeho „štátneho“ Maďarského krajinského archívu (*Magyar Országos Levéltár – MOL*) tvorili hlavnú kostru samosprávne archívy – Archív hlavného mesta Budapešť (*Budapest F város Levéltára*) a dvadsať veľkých regionálnych archívov v zriaďovateľskej pôsobnosti samosprávnych žúp. Ďalej tu boli ostatné samosprávne – mestské archívy v mestách Győr, Tatabánya, Székesfehérvár a Vác, štátne odborné špecializované archívy ako Vojenský historický archív (*Hadtörténeti Levéltár*), už spomínaný Historický archív bezpečnostných zložiek, Archív životného prostredia a vodohospodárstva. Osobitné zaradenie mali univerzitné archívy, archív akadémie vied atď. Súkromných archívov bolo 39 – väčšinou išlo o cirkevné zariadenia. Štát okrem štátnych archívov finančne podporoval prostredníctvom normatívnych príspevkov všetky župné archívy ako zariadenia delimitované do pôsobnosti župných samospráv v 90-tych rokoch 20. storočia. Cirkevné archívy dostávali účelové dotácie na podporu a budovanie fondov a zbierok v rámci štátnej podpory cirkvám. Zároveň mali všetky archívy možnosť získať ďalšie finančné prostriedky na podporu odborných, vedeckých a kultúrnych aktivít cestou žiadostí v rámci dotačných a grantových schém najmä rezortu kultúry. Štátne dotácie sa od roku 2007 však začali krátiť. V posledných dvoch rokoch nebol ničím výnimočným ani stav, keď niektoré župné archívy prežívali zo dňa na deň pod

stálou hrozbou zatvorenia či fungovania bez elektriny, kúrenia a pod. V súvislosti s plánovanou reformou verejnej a štátnej správy bolo jasné, že skôr či neskôr dôjde rad aj na reformu v tejto oblasti. Provizórne došlo najskôr k vyňatiu všetkých regionálnych pamäťových inštitúcií (archívov, knižníc, múzeí) z pôsobnosti župných samospráv a ich podriadeniu župným delegátom úradu vlády. Práve archívy boli prvé, ktorých definitívne postavenie bolo riešené ako prvé už v úvode spomínaným zákonom. Podotýkame, že v prípade ostatných spomínaných typov inštitúcií definitívne riešenie nie je vôbec také jednoznačné a v mnohých prípadoch, napr. knižníc či múzeí, hrozí aj možnosť zániku. Odborné archívne organizácie vrátane Maďarskej archívnej spoločnosti už od roku 2010 vypracovávali a podávali viaceré návrhy týkajúce sa riešenia problémov archívneho systému, pričom promptne reagovali na postupné zmeny v predstavách zákonodarcov. Ako to však býva zvykom aj u nás, víťazom sa stal variant nerešpektujúci ohlasy pochádzajúce z odborných kruhov. Nepodarilo sa udržať dovtedy existujúcu samostatnosť a právnu subjektivitu väčšiny uvedených. V tomto smere utrpeli najväčšie straty bývalé župné archívy, ktoré sa podľa uvedeného zákona – po viacerých „odsunutých“ termínoch – od októbra 2012 stali súčasťou najväčšieho zo štátnych archívov. Nie však pod dlhé, desať či presnejšie stáročia zaužívaným názvom, ktorý naša odborná obec pozná pod skratkou MOL. Ten sa totiž pretransformoval na Maďarský národný archív (*Magyar Nemzeti Levéltár*).

Predstavitelia bývalého MOL-u a dvoch odborných združení, Maďarskej archívnej spoločnosti a Rady župných a mestských archívov, vo svojom spoločnom vyhlásení prijatom ešte pred novelou archívneho zákona vyhlásili, že uvedené zmeny sú riešením, ktoré neprospejú ani zvyšovaniu efektivity ochrany kultúrnych hodnôt v regiónoch, ani bývalému Maďarskému krajinskému archívu. Spomedzi množstva z očakávaných problémov vyplývajúcich zo zmien finančného,

organizačného a odborného charakteru upozornili hlavne na nutnosť zabezpečenia čo najväčšej relatívnej samostatnosti bývalých župných archívov v novej organizačnej štruktúre rodiaceho sa národného archívu, a to tak na úseku odbornom, ako aj hospodárskom.

Na otázku, či sa to podarí, alebo nie, dostaneme odpoveď až počas nasledujúcich mesiacov. Zrejme až na budúci rok sa ukáže, čo prinesie nový rozpočet a zmeny v dovtedy relatívne skonsolidovaných rezortných a inštitucionálnych pomeroch. Každá centralizácia má svoje obeť. Jednu výhru si

však naši kolegovia môžu pripísať. Udržali sa v rezorte kultúry. Podarilo sa nám totiž zachytiť aj správy, že v období „lámania chleba“ bola navrhnutá aj alternatíva prechodu celého systému verejného archívnictva pod rezort verejnej správy, čo by znamenalo takmer úplný zánik všetkých snáh o spomínanú ochranu kultúrnych hodnôt v regiónoch a vôbec. Namiesto ochrancov a odborných správcov archívnych dokumentov a fondov, ako nenahraditeľnej súčasti jednotného kultúrneho dedičstva by sa z nich boli stali úradníci a z archívov úrady – nič viac. No nie je nám to povedomé?

Gábor Strešňák

Mestské múzeum Senec

Maďarské archívne dni 2012

Putovné zasadnutie maďarských archívnych dní si v roku 2012 si v dňoch 18. – 20. júna našlo svoje miesto vo významnom juhomaďarskom meste Szeged ležiacom na brehu rieky Tisa, blízko srbských a rumunských hraníc. Mesto Szeged je významné juhomaďarské ekonomické, kultúrne a duchovné centrum, kde pôsobí aj uznávaná univerzita. Hlavnou témou rokovania bola elektronická verejná správa a elektronické archívy. Archívne dni, ktoré sa odohrali v priestoroch hotela Novotel, na vysokej úrovni zorganizovali: Spoločnosť maďarských archívárov, Archív hlavného mesta Budapešti, Archív Čongrádskej župy, Maďarský krajinský archív a Národné informačno-komunikačné služby. Za Slovensko a Spoločnosť slovenských archívárov sa vďaka veľkorysosti maďarských kolegov podujatia zúčastnila pomerne početná delegácia archivárov a archivárov zo Slovenska.

Osobitnú príchuť rokovaniu tohtoročných maďarských archívnych dní dával jeho volebný charakter, súčasťou rokovania bolo totiž aj valné zhromaždenie Spoločnosti maďarských archívárov. Ďalším prvkom, ktorý výrazne ovplyvnil celkový charakter podujatia, bola všeobecná situácia v maďarskom archívnictve. Očakávané zásadné zmeny v systéme maďarských archívov, koreniace

v nepriaznivej ekonomickej kondícii Maďarska (snaha usporiť), a tiež v objektívne priepastných rozdieloch medzi jednotlivými župnými archívami zastrešovanými župnými samosprávami, vyvolávali otázky a obavy o autonómiu archívov. Očakávaná kolegov, hlavne z prostredia župných archívov, boli totiž veľmi rozporuplné. Znepokojoval ich odkladaný začiatok reforiem archívnictva spolu s rozšíreným pocitom maďarských archivárov „o nás bez nás“, nakoľko ich predstavy neboli akceptované. Maďarskí kolegovia chápali nutnosť štrukturálnych zmien a aj to, že štát nebude dlhodobo plniť úlohy za samosprávnych zriaďovateľov archívov bez toho, aby mal reálny dosah na ich činnosť. Otázne bolo, ako sa dajú tieto očakávaná čo najlepšie pretaviť do archívneho systému. Išlo totiž o problém, ktorý bol v centre pozornosti maďarských archivárov už dlhšie obdobie. Prípravou projektu – vlastnej predstavy zmien v systéme archívnictva sa na pôde spoločnosti maďarskí archivári zaoberali už v predchádzajúcich rokoch. V roku 2011 boli témou maďarských archívnych dní archívne systémy v okolitých krajinách, kde sa maďarskí archivári snažili nájsť inšpiráciu a hľadali aplikovateľné momenty pre plánované zmeny u nich doma. V rámci tohto rokovania v roku 2011 odznela aj prezentácia systému štátnych

archívov na Slovensku a maďarských kolegov osobitne zaujímal vplyv centralizácie archívnictva na Slovensku na činnosť štátnych archívov.

Program pre zahraničných hostí sa začal už v nedeľu 17. júna slávnostnou večerou a samotné archívne dni sa začali 18. júna predpoludním. Po registrácii nasledovalo plenárne zasadnutie. Pracovné rokovanie otvoril slávnostným príhovorom predseda Spoločnosti maďarských archívárov Árpád Tyekvicska. V rámci prvého bloku predseda privítal aj hostí rokovania, predstavení boli členovia konzorcia E-Leváltár (elektronický archív) a boli odovzdané aj ocenenia za zásluhy o archívnictvo. V ďalších príhovoroch bol predstavený rámec budúceho rokovania. Najväčšiu pozornosť vzbudili informácie riaditeľky Maďarského krajinského archívu Zsuzsanny Mikó o plánovanom októbrovom vzniku strešnej organizácie maďarského archívnictva – Maďarského národného archívu (*Magyar Nemzeti Levéltár*), do ktorého mali byť organizačne začlenené Maďarský krajinský archív (MOL) a župné archívy.

Po druhom monotematickom bloku venovanom najdôležitejším rozvojovým trendom v maďarských archívoch nasledovala prednáška štátneho tajomníka zodpovedného za elektronickú správu Gábora Feketeho (Ministerstvo verejnej správy a spravodlivosti), poslanca parlamentu a ministerského poverenca pre archívy Endre Gyimesiho (Ministerstvo ľudských zdrojov) a riaditeľky Maďarského krajinského archívu Zsuzsanny Mikó. Popoludňajší program prvého dňa rokovania uzatvorilo valné zhromaždenie spoločnosti spojené s voľbami nových predstaviteľov spoločnosti. Predseda Árpád Tyekvicska, ktorý sa rozhodol obhajovať svoj mandát, našiel veľmi silnú súperku v osobe riaditeľky MOL Zsuzsanny Mikó. Prvý deň rokovania ukončil spoločný slávnostný večer, v rámci ktorého boli vyhlásené aj výsledky volieb. Árpádovi Tyekvicskovi sa nakoniec po pomerne vyrovnanom boji podarilo predsednícky mandát obhájiť, k čomu mu aj na tomto mieste gratulujem.

Druhý deň rokovania konferencie bol

rozdelený na predpoludňajšiu a popoludňajšiu pracovnú časť. Prvá časť predpoludňajšieho rokovania predstavila dva reálne fungujúce európske národné elektronické archívy. Zástupca riaditeľa Estónskeho národného archívu Kuldar Aas referoval o digitálnom archíve, ktorý je súčasťou Estónskeho národného archívu. Podnetná prezentácia opäť ukázala obdivuhodnú dynamiku a predvídavosť tejto malej pobaltskej republiky, ktorá môže byť v oblasti elektronizácie verejnej správy vzorom pre mnohé iné väčšie a bohatšie európske krajiny vrátane Slovenska. Podobne koncipovaná bola aj prednáška Berchtolda Konratha z Rakúskeho štátneho archívu, ktorý predstavil ich pokročilé elektronické riešenia v oblasti verejnej správy. Prednášky boli simultánne tlmočené.

Po prestávke predpoludňajšie rokovanie pokračovalo predstavením realizácie rozsiahleho národného projektu E-Leváltár v Maďarsku, v ktorom hrajú, na rozdiel od Slovenska, archívy dôležitú úlohu. Konkrétne sú do projektu zapojené Archív hlavného mesta Budapešti a Maďarský krajinský archív. Dokonca István Kenyeres, zástupca riaditeľa Archívu hlavného mesta Budapešti, je jedným z projektových manažérov. Široko koncipovaný prierezový maďarský národný projekt, do ktorého sú zapojené viaceré národné inštitúcie, je už niekoľko rokov realizovaný s finančnou podporou inštitúcií Európskej únie. Plánované boli nasledovné prednášky zástupcov členov konzorcia a radiaceho tímu projektu: štátny tajomník poverený vládou informatizáciou Vilmos Vályi-Nagy (Ministerstvo národného rozvoja), vedúci hlavného oddelenia (sekcie) pre elektronickú verejnú správu Gergelyi Kis (Ministerstvo verejnej správy a spravodlivosti), projektový manažér Péter Tóth (Národné informačno-komunikačné služby), projektový manažér a zástupca riaditeľa István Kenyeres (Archív hlavného mesta Budapešti) a nakoniec zástupca riaditeľa Zoltán Szatucsek (MOL). Popoludnie pokračovalo rokovaním konferencie v sekciách. Organizátori pripravili tri workshopy. Jeden z nich bol venovaný oral history, ďalší predstaveniu Európskeho archívneho portálu a tretím bolo otvorené

zasadnutie výboru pre archívne štandardy. Program potom pokračoval organizovanou vyhladkovou plavbou po Tise spojenou s večerou. Pre zahraničných účastníkov bola popoludní pripravená prehliadka národného parku Ópusztaszer, významného miesta staromaďarskej histórie s archeologickým skanzenom, pavilónom s historickou panorámou a skanzenom ľudovej a vo všeobecnosti vidieckej architektúry. Po prehliadke národného parku nasledovala spoločná večera v tamojšej čárde.

Posledný deň rokovania 20. júna bol predpoludňím venovaný zasadnutiu jednotlivých sekcií Spoločnosti maďarských archivárov. Program bol po obede ukončený záverečným plenárnym zhrnutím programu archívnych dní.

Na tomto mieste by som rád ešte raz ocenil profesionálnu organizáciu a celkové aktuálne nastavenie toho veľmi podnetného podujatia a poďakoval jeho organizátorom.

Radoslav Ragač
Slovenský národný archív

60. výročie existencie historického akademického pracoviska v Prešove a vedecké konferencie Inštitútu histórie FF PU v Prešove v zimnom semestri akademického roka 2012/2013

Inštitút histórie Filozofickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove (IH FF PU v Prešove), pozostávajúce zo štyroch katedier, patrí medzi popredné slovenské historické pracoviská. V akademickom roku 2012/2013 si pracovisko pripomenulo už 60. výročie svojho pôsobenia. Pri tejto príležitosti usporiadalo, resp. organizačne participovalo na viacerých odborných podujatiach. Miestom rokovaní sa stala Prešovská univerzita.

Semester bol otvorený 28. 9. 2012 podujatím Štúdium dejepisu v Prešove : minulosť a súčasnosť (1952 – 2012). V termíne 8. – 9. 11. 2012 pracovisko spolu s Centrom excelentnosti sociologického a kultúrnohistorického výskumu Prešovskej univerzity v Prešove usporiadalo medzinárodnú vedeckú konferenciu Židia pred a za Karpatmi v priebehu času. V dňoch 21. – 23. 11. 2012 sa realizovala vedecká konferencia Profil absolventa odboru história. Kurikulárne programy a pripravenosť absolventov odboru história na prax, ktorú usporiadali Slovenská historická spoločnosť pri SAV v Bratislave, IH FF PU v Prešove a Historický ústav SAV v Bratislave. V termíne 27. – 28. 11. 2012 sa uskutočnila vedecká konferencia Vybrané aspekty výskumu dejín miest a mestečiek v stredoveku a novoveku. Napokon dňa 3. 12. 2012 sa zrealizovala vedecká konferencia s medzinárodnou účasťou Šľachtické knižnice – pramene, stav

spracovania a východiská výskumu. Bližšie sa však budeme venovať len trom z nich.

Štúdium dejepisu v Prešove : minulosť a súčasnosť (1952 – 2012)

Prvým vedeckým podujatím, ktoré bolo spojené so stretnutím absolventov sa uskutočnilo 28. septembra 2012 v priestoroch auly FF PU v Prešove pod názvom Štúdium dejepisu v Prešove : minulosť a súčasnosť (1952 – 2012) – venované 60. výročiu založenia Ústavu dejín a začiatkom príprav učiteľov dejepisu na akademickom historickom pracovisku v Prešove. Po slávnostnom otvorení, pozdravných príhovoroch zástupcov historických pracovísk zo Slovenska a cudziny bolo odovzdané ocenenia dekana FF PU v Prešove bývalým kolegom pracoviska. Ocenení boli doc. Vasil Grivna; prof. PhDr. Ladislav Tajták, CSc.; Dr. h. c. prof. PhDr. Michal Danilák, CSc.; prof. PhDr. Tamara Bajcurová, DrSc.; prof. PhDr. Michal Otčenáš, CSc.; prof. PhDr. Ferdinand Uličný, DrSc.; PhDr. Angelína Uramová; doc. PhDr. Andrej Kováč, CSc. a doc. PhDr. Vasil Franko, CSc. Napokon bolo venované pamiatke jednej z hlavných usporiadateľiek konferencie, PhDr. Darine Vasilovej, PhD. – zástupkyňi riaditeľky IH FF PU v Prešove, didaktičke, ktorá sa dlhodobo venovala dejinám

prešovského školstva, a ktorá nás náhle opustila deň pred samotným podujatím. Česť jej pamiatke!

Samotný program pozostával z dvoch nosných – tematických blokov. Prvý sa venoval otázke štúdia dejepisu v Prešove v spomienkach absolventov. V tomto bloku vystúpilo viacero členov IH FF PU, ktorí sú absolventmi našej alma mater, menovite doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc., ktorá prítomným predstavila dejiny pracoviska (Minulosť a súčasnosť akademického historického pracoviska v Prešove), prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. (Čo mi dalo štúdium dejín v Prešove) či prof. PhDr. Peter Švorc, CSc. (Moje študentské roky na Katedre dejín FF UPJŠ v Prešove /1976 – 1981/). Zaujímavé boli postrehy úspešných absolventov, ako doc. PhDr. Petra Žeňucha, DrSc. zo Slavistického kabinetu SAV Bratislava (Interdisciplinárne dimenzie prešovskej historiografie z pohľadu slavistu), PhDr. Viliama Zahorčáka z Mestského úradu Michalovce (Spomienky na štúdium dejepisu v Prešove) alebo Mgr. Ivany Jachymovej, PhD. z Rozhlasu a televízie Slovenska, Slovenského rozhlasu Košice (Z dejepisu ma niekedy najviac skúšajú Rozhlasoví bakalári...).

Druhý blok programu sa venoval problematike súčasných trendov výučby dejepisu a absolventovi učiteľstva dejepisu v praxi. S referátom vystúpilo niekoľko pedagógov pôsobiacich nielen na základných školách, ale aj gymnáziách či na metodicko-pedagogických centrách. Predstavili využitie informačných a komunikačných technológií a dejepisné exkurzie po novom (PaedDr. Anna Vizdalová), prácu učiteľa dejepisu na gymnáziu a aktuálny stav výučby dejepisu v rámci ISCED 3A (PhDr. Ľubomír Sobek), postavenie a vyučovanie dejepisu na stredných odborných školách – ISCED 3B, kontinuálne vzdelávanie učiteľov dejepisu základných a stredných škôl (Mgr. Juraj Kredátus, PhD.), evanjelické školy a vyučovanie dejepisu (PhDr. Marián Damankoš, PhD. v zastúpení Mgr. Ľudmily Kónyovej) až po možnosti uplatnenia absolventov učiteľstva dejepisu vo vysokoškolskej praxi (doc. PhDr. Ján Mojdis, CSc.). Priestor dostali aj absolventi

pôsobiaci dnes v oblasti archívnictva a múzejníctva. Takýto pohľad na uplatnenie sa študenta dejín prezentovala PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. z MV SR, ŠA v Levoči – pobočka Poprad (Uplatnenie absolventov dejepisu v archívoch) a PhDr. Dalibor Mikulík z Ľubovnianskeho múzea – hradu v Starej Ľubovni (Využitie poznatkov a skúsenosti zo štúdia dejín v profesií múzejník). Zaujímavé boli aj konštruktívne diskusie, vedené po jednotlivých tematických blokoch. Slávnostný nádych podujatia bol zavŕšený spoločenským večerom.

Vybrané aspekty výskumu dejín miest a mestečiek v stredoveku a novoveku

Výskum dejín miest a mestečiek má v inštitúte histórie v Prešove už dlhú tradíciu. V termíne 27. – 28. novembra 2012 IH FF Prešovskej univerzity v Prešove Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky, Štátny archív v Prešove usporiadali vedeckú konferenciu Vybrané aspekty výskumu dejín miest a mestečiek v stredoveku a novoveku. Konferencia bola súčasťou riešenia projektu VEGA č. 1/0347/11, ktorého riešiteľmi sú členovia a interní doktorandi Katedry archívnictva a pomocných vied historických IH FF PU. Podujatie otvorila riaditeľka IH FF PU v Prešove doc. PhDr. Ľubica Harbuľová, CSc.

Program dvojdňového podujatia v podobe 17-tich príspevkov bol rozdelený do štyroch blokov, resp. panelov príspevkov. Do prvého boli organizátormi zaradené referáty, ktoré sa venovali problematike výskumu východoslovenských miest a zemepanských mestečiek v období novoveku z pohľadu dejín správy, sociálno-ekonomických pomerov i konfesijných pomerov – priebehu reformácie a protireformácie. Ich autormi boli členovia IH FF PU – prof. PhDr. Peter Kónya, PhD. (Prelom 17. a 18. storočia – medzník vo vývine zemepanských mestečiek v Zemplínskej a Užskej stolici), Mgr. Annamária Kónyová, PhD. (Zemepanské mestečká ako centrá kalvínskej reformácie na východnom Slovensku), doc. PhDr. Miloslava Bodnárová, CSc. (Komparácia sociálno-ekonomickej

štruktúry východoslovenských kráľovských a zemepanských miest) a Mgr. Ján Adam, PhD. (Hospodárske a sociálne pomery Sniny v 18. storočí).

Druhý panel príspevkov obsahoval niekoľko zaujímavých referátov. Problematike mestskosti Bratislavy sa venovala Mgr. Žofia Lysá, PhD. z Historického ústav SAV Bratislava (Odkedy je Bratislava mestom?). Na ňu nadviazal jej kolega Mgr. Pavol Hudáček, PhD., no zameril sa na územie Šariša a kreovanie sa jednotlivých miest (Kráľovský majetok v Šariši a formovanie stredovekých miest v 13. storočí). Mgr. Karin Fábrová, PhD. z IH FF PU sa dlhodobo venuje výskumu lokality Kežmarok. Tento krát prezentovala parciálny výskum v oblasti výskumu výsad hospodárskeho okruhu s praktickou sondou (Snahy kežmarských mešťanov o upevnenie si svojho hospodárskeho postavenia na Spiši v stredoveku). Mgr. Bernadeta Fabová z Katedry histórie Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika (FF UPJŠ) v Košiciach sa zaoberá výskumom testamentov a dedičského práva. V referáte predstavila stav pramennej bázy k výskumu stratifikácie, sociálno-spoločenských a majetkových pomerov košických mešťanov (Východiská výskumu problematiky košickej meštianskej spoločnosti v ranom novoveku). Praktickú sondu do súdnictva doloženú deliktami a trestami pri uplatňovaní práva v Košiciach v 16. storočí uskutočnil Mgr. Richard Papáč z Východoslovenského múzea v Košiciach (Kniha súdnych protokolov ako zdroj poznania súdno-exekučnej činnosti v 2. polovici 16. storočia v Košiciach).

Druhý deň konferencie začal referátmi zaradenými do tretieho panelu príspevkov. Ako prvý vystúpil Mgr. Drahošlav Magdoško z Katedry histórie FF UPJŠ Košice s otázkou (ne)uplatnenia sa mešťanostvstva v praxi v dvoch východoslovenských mestách, s dôrazom na lokalitu Košice a sond do kníh nadmestského zákonodarstva a najstaršej súdnej knihy (Mešťanostovia vo východoslovenských mestách? K pôvodu pravidiel pre mestské rady v stredovekých Košiciach a Bardejove). PhDr. Ferdinand

Uličný z IH FF PU v Prešove predstavil niekoľko téz – národnosť, vek, pohlavie, status a i. k problematike jeho doterajšieho výskumu dejín Prešova v 14. storočí (Obyvatelia Prešova do konca 14. storočia). Referát Mgr. Márie Fedorčákovej, PhD. (Komunikácia miest Košice, Prešov, Bardejov a Levoča v 15. storočí) z IH FFF v Prešove pre čerpanie materskej dovolenky bol prečítaný v zastúpení. Autorka sa v ňom venovala viacerým doloženým formám komunikácie (ústna, písomná, symbolická) s dôrazom na zachovanú medzimestskú korešpondenciu. Blok referátov uzavrela Mgr. Alena Mišíková, PhD. z MV SR, Štátny archív v Prešove (ŠA), ktorá sa zamerala na dejiny mestečka Pavlovce nad Uhom s dôrazom na jednotlivých zemepánov, hospodárske otázky a urbáre (Mestečko Pavlovce nad Uhom v stredoveku).

Do posledného panela príspevkov boli zaradené štyri referáty. Archivárka Mgr. Zuzana Marcinčinová z Východoslovenského múzea v Košiciach predstavila numizmatickú zbierku múzea v historickom kontexte uhorského mincovníctva (Denárové mincovníctvo a rozvoj peňažného hospodárstva : Arpádovské razby v numizmatickom zbierkovom fonde Východoslovenského múzea). PhDr. Gabriel Szeghy sa zameril na problematiku obecnej sfragistiky, v referáte (Stredoveké a ranonovoveké pečate mestečiek Abovskej stolice) predstavil pečate Abaújszántó, Forró, Göncu, Jasova, Moldavy nad Bodvou, Szikszó, Štósa, Vyšného a Nižného Medzeva a i. Parciálnej téme majetkových sporov Sabinova a pánov z Perína, napr. vo veci Čierneho lesa a i. sa venovala Mgr. Mariana Kosmačová z IH FF PU v Prešove (Majetkové spory Sabinova s páni z Perína na konci stredoveku). Posledný referát Mgr. Lukáša Rendeka z IH FF PU v Prešove bol zameraný na historický exkurz mapujúci existenciu a pôsobenie prešovských zvonolejárrov (Krátky prierez dejinami odlievania zvonov a ich zhotoviteľov v Prešove).

Pozitívne možno zhodnotiť jednotlivé diskusie, ktorým bol v programe vyčlenený široký priestor. Vyzdvihnúť možno i aktívnu účasť mladých historikov, archivárov, absolventov prešovskej alma mater, dnes

na postoch doktorandov PU v Prešove či UPJŠ v Košiciach, alebo z iných vedecko-výskumných a spoločenských inštitúcií pôsobiacich v príbuzných odboroch.

Pečať Jasova. Foto: Gabriel Szeghy

Šľachtické knižnice – pramene, stav spracovania a východiská výskumu

Historické knižnice, ich fragmenty vo fondoch archívov, knižníc či múzeí tvoria súčasť výskumu dejín knižnej kultúry, resp. samotných kultúrnych dejín. Dňa 3. decembra 2012 Inštitút histórie FF PU v Prešove, Inštitút estetiky, vied o umení a kulturológie FF PU v Prešove (ďalej ako IEaVU FF PU) a MV SR, Štátny archív v Prešove usporiadali vedeckú konferenciu s medzinárodnou účasťou pod názvom Šľachtické knižnice – pramene, stav spracovania a východiská výskumu. Motiváciou špecificky ladeného interdisciplinárneho stretnutia, bolo realizovanie projektu VEGA č. 1/0278/12.

Do štyroch tematických blokov bolo zaradených dvadsať referátov. V špeciálne vyčlenenom bloku bol ponechaný priestor na prezentovanie výsledkov výskumu šľachty na východnom Slovensku, resp. ich šľachtickým sídlam. Doc. PhDr. Eva Dušenková, PhD. z IEaVU FF PU v Prešove sa venovala predstaveniu vybraných šľachtických renesančných kaštieľov v Šariši –

ako napr. Šarišské Dravce, Demjata, Fintice a i., klasifikovala odlišnosť šarišskej a spišskej renesancie v oblasti architektúry (Šľachtické kaštiele na území Šariša); Mgr. Mariana Kosmačová z IH FF PU v Prešove realizovala parciálny výskum urbárskych písomností uložených v Maďarskom krajiniskom archíve v Budapešti vo fonde Urbaria et Conscritiones. Na ich základe predstavila šľachtu – napr. Rákociovcov a i. a jej šarišské sídla – kaštiele, kúrie a nehnuteľnosti s nimi spojené (Šľachtické sídla v Šariši a ich majitelia na konci 17. storočia). Mgr. Silvia Lörinčíková zo SNM-Múzea Betliar sa dlhodobo venuje výskumu Andrášiovcov. Vo svojom referáte predstavila viaceré ich sídla – hrad Krásna Hôrka, kaštieľ v Krásnohorskom Podhradí, v Monoku na Zemplíne a i. (Sídla šľachtického rodu Andrassyovcov). Samostatný referát Mgr. Martiny Snakovej, PhD. z MV SR, ŠA Prešov – pobočka Svidník bol zameraný na kaštieľ v Markušovciach – dnes múzeum nábytku (Stavebný vývoj kaštieľa ako šľachtického sídla Mariášiovcov v Markušovciach).

Druhý blok programu vedeckej konferencie predstavoval nosnú časť. Priestor patrilo historikom, archivárom a retrospektívnym bibliografom, ktorí sa v samostatných referátoch pokúsili zmapovať stav pramennej bázy, jej spracovanie a doloženie fragmentov vybraných šľachtických rodinných a rodových knižníc. PhDr. Henrieta Žažová, PhD. z Pamiatkového úradu SR Bratislava predstavila uvedenú problematiku na základe výsledkov výskumu vo fondoch pamiatkových orgánov pôsobiacich na Slovensku v medzivojnovom období (Knižnice v agende pamiatkových orgánov). PhDr. Daniela Pellová z MV SR, ŠA Prešov prispela referátom o stave pramennej bázy od 50. rokov 20. storočia, kreovaní slovenského archívnictva, archívov až po jednotlivé fondy rodov, rodín v predstavovanom archíve, ako Berzevici, Giláni, Piler. (Archívy šľachtických rodín a fragmenty ich knižníc vo fondoch ŠA v Prešove). PhDr. Helena Saktorová, PhD. zo Slovenskej národnej knižnice v Martine (SNK) predstavila fragmenty šľachtických knižníc Armpruster, Esterházi, Čáki, Forgáč,

Turzo, Revai, Ilešházi či Mariáši na základe posesorských poznámok, exlibrisov a supralibrosov v tlačiach zo 16. storočia (Torzá šľachtických knižníc vo fonde Slovenskej národnej knižnice v Martine). Rovnaká pramenná báza tlačí s vročením do 16. storočia sa stala predmetom výskumu Mgr. Andreja Szeghyho zo Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach (Pozostatky šľachtických knižníc v historických fondoch Štátnej vedeckej knižnice v Košiciach). Aj jemu sa podarilo identifikovať bývalých vlastníkov tlačí predstaviteľov šľachtických rodov, ako Balaša, Turzo či Oláh. Mgr. Marcela Domenová, PhD. z IH FF PU v Prešove sa zamerala na predstavenie pramennej bázy, dobových historických katalógov, doložených fragmentov napr. vo fondoch Kolegiálnej knižnice, Eparchiálnej (Diecéznej) knižnice a Štátnej vedeckej knižnice v Prešove (Vybrané šľachtické knižnice a ich fragmenty v historických fondoch knižníc Prešova – stav spracovania, možnosti výskumu).

Na tento blok nadviazal ďalší. Do neho boli zaradené referáty, ktoré sa už prakticky venovali predstaveniu konkrétnych šľachtických knižníc, resp. ich rekonštrukcii. PhDr. Klára Komorová, PhD. (v zastúpení) zo SNK Martin sa venovala približne 900 zväzkov súkromnej knižnice popredného cirkevného predstaviteľa, šľachtica zo 16. storočia Zachariáša Mošovského (1542 – 1587). Jej rekonštrukcia bola možná na základe pozostalostného zoznamu (Výskum a rekonštrukcia šľachtickej cirkevnej knižnice Zachariáša Mošovského zo 16. storočia). PhDr. Olga Granasztói, PhD. z Budapešti zaslala zaujímavý referát o osudoch majetkov ako aj knižnice grófa Štefana Csákyho (1741 – 1810) a jeho manželky grófký Júlie Erdődy (A Csáky-Erdődy könyvtár története /Humenné 1765 – Arad 2006/). Doc. PhDr. Libuša Franková, CSc. z IH FF PU v Prešove predstavila osudy knižnice Jána Szirmaya, statkára z Pozdišoviec, inšpektora a člena patronátneho výboru kolégia, ktorú daroval škole v 30. rokoch 19. storočia (Szirmayho knižnica ako „večný depozit“ Knižnice evanjelického kolégia v Prešove). Systematický výskum a rekonštrukcia

historických knižníc je spojená s odbornými zamestnancami SNK v Martine. Tá zrealizovala i pasportizáciu viacerých šľachtických, cirkevných, osobných knižníc či spolkových a školských knižníc. Viaceré z nich už boli vyhlásené za historické knižné fondy. Mgr. Peter Sabov, PhD. zo SNK v Martine históriu približne 8 000 zväzkov knižnice z Lontova, jej pôvodcov (ako Štefan Rakovský), donátorov, komparoval historický a súčasný katalóg (Historická knižnica z Lontova a jej súčasný stav). Odborný asistent Katedry filozofie Filozofickej fakulty Západočeskej univerzity v Plzni a kurátor zbierkových a mobiliárových fondov centrálného depozitáru štátneho zámku Kynžvart Mgr. Eduard Neupauer, Ph.D. (v zastúpení) predstavil šľachtickú knižnicu štátneho zámku Kynžvart – jej obsahovú náplň, vzácne kódexy, inkunábuly či tlače 16. storočia (Šľachtická knihovna státnieho zámku Kynžvart (v historických souvislostech) : studie k rukopisnímu a knižnímu fondu zámecké knihovny).

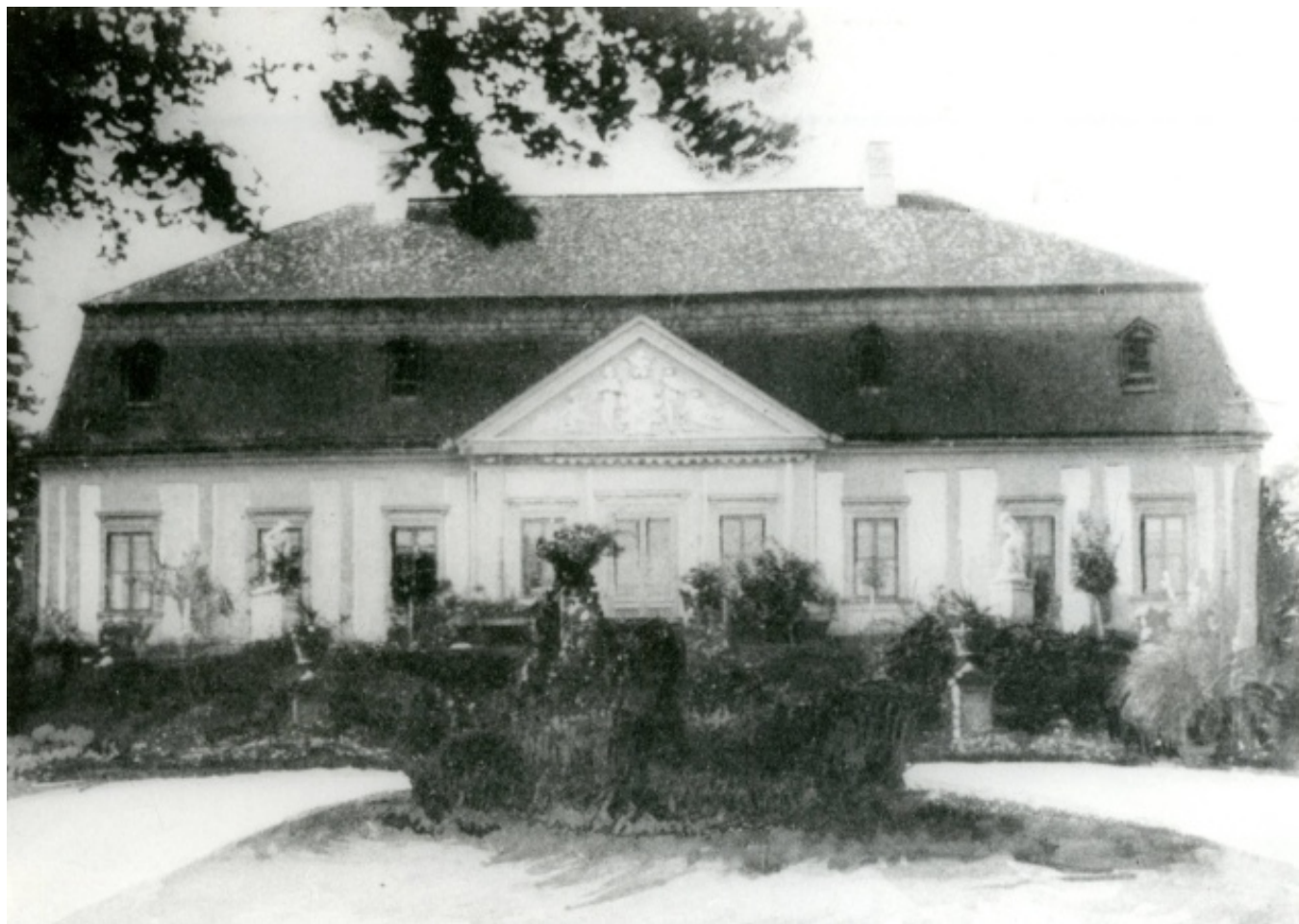
Posledný štvrtý blok referátov sa niesol v podobnom duchu predstavenia parciálnych tém výskumu vzácných fondov a zbierok, zaujímavých jednotlivín a problematike spracovania knižných dokumentov ako muzeálnych jednotiek a zbierok. Archivárka Mgr. Františka Marcinová z Ľubovnianskeho múzea – hradu v historickom exkurze predstavila dejiny hradu, múzea, vybraných členov rodiny Raiszovcov a Zamoyských, fragmenty ich knižníc (Pozostatky knižníc rodín Raiszovcov a Zamoyských v zbierkovom fonde Ľubovnianskeho múzea). Mgr. Katarína Takácsová, archivárka – dokumentátorka v SNM-Múzeu Betliar sa venovala dejinám kaštieľnej knižnice v Betliari, rodu Andráši (Osudy historickej knižnice v kaštieli Betliar). Historička múzea v Betliari Mgr. Lenka Bischof, PhD. predstavila problematiku elektronického spracovávania múzejných zbierok – knižnice v katalogizačnom module ESEZ 4 G (Historická knižnica v kaštieli Betliar – stav a metodika spracovania). PaedDr. Slávka Kopčáková, PhD. z IEaVU FF PU v Prešove sa venovala problematike výskumu fragmentov hudobnín – tlačí a rukopisov, ktoré evidovala

vo fonde Berzevici a Giláni (Šľachtické rodové knižnice a hudobniny v nich – sonda do fondov Štátneho archívu v Prešove). Posledný referujúci PaedDr. Patrik Derfiňák, PhD. z IH FF PU v Prešove predstavil parciálnu tému z oblasti hospodárskej literatúry v knižnici Bánóvcov, Berzeviciovcov a i. (Hospodárska literatúra v šľachtických knižniciach prvej polovice 19. storočia na východnom Slovensku). Všetky bloky vedeckej konferencie boli ukončené živou a podnetnou diskusiou.

Predmetom prezentovaných parciálnych výskumov sa stali osudy a úspešné

rekonštrukcie samotných knižníc, dobových historických pomôcok (katalógov, súpisov), prezentovanie unikátnych jednotlivín, periodík i notovaného materiálu vo viacerých fondoch a zbierkach. Z uvedeného stretnutia však vyplynulo, že stanovená problematika je nateraz stále nedostatočne spracovaná a vyžaduje si ďalšiu pozornosť, špecificky pre šľachtické knižnice a ich fragmenty s dôrazom na región východného Slovenska, ktoré čakajú na svoje znovunájdenie a sprístupnenie.

Marcela Domenová
IH FF PU v Prešove

Kaštieľ v Lontove na zábere z konca 19. storočia. Reprofoto: Henrieta Žažová

Medzinárodná konferencia v šalianskom archíve

V priestoroch Štátneho archívu v Bratislave, v pobočke Šaľa sme boli opäť svedkami zaujímavého vedeckého podujatia. Dňa 7. septembra 2012 sa konal ďalší ročník už tradičnej medzinárodnej konferencie spojenej s otvorením výstavy na tému: *lovek a rodina – osudy udí vo svetle archívnych dokumentov*. Podujatie organizované v spolupráci so Spoločnosťou Petra Pázmanya podporil úrad vlády Slovenskej republiky – Úrad splnomocnenca vlády SR pre národnostné menšiny. Tohtoročná konferencia bola výnimočná v tom, že sa jej nezúčastnili len tradičný zahraničný partneri, ale rad zahraničných prednášateľov sa rozšíril o kolegu z Čiech a kolegyňu z Rumunska. Konferenciu otvorila so svojim príspevkom o *Archívnych dokumentoch ako prameňoch k dejinám jednotlivca a rodiny* hostiteľka a riaditeľka organizujúcej inštitúcie Veronika Nováková. V úvode svojho príspevku stručne načrtla nielen vývoj archívov na našom území až po vytvorenie organizovanej sústavy Štátnych archívov, ale aj zmeny v úlohách archívov, v ktorých zohráva čoraz väčšiu rolu verejno-správna, administratívna či právna funkcia. V ďalšej časti príspevku podala prehľad najčastejších typov dokumentov, ktoré sa viažu k ľuďom či rodinám. Zdôraznila, že stredobodom najstarších zachovaných dokumentov, i stredovekých listín je často práve človek alebo rodina. Zaujímavé informácie o jednotlivcoch či rodinách sa nachádzajú aj v stoličných fondoch, fondoch miest či mestečiek. Za najdôležitejšie a najčastejšie využívané pramene považuje matriky a rôzne evidencie obyvateľstva – sčítania obyvateľstva, daňové súpisy, súpisy šľachty a pod. Riaditeľ Štátneho okresného archívu v Zlíne, David Valúšek sa vo svojom príspevku *Matriky v Čechách – možnosti bádania* venoval dejinám vedenia matrik v Čechách, ich všeobecnému rozšíreniu v 17. storočí, poštátneniu v roku 1781, uznaniu matrik evanjelickej cirkvi za verejné dokumenty v roku 1829 ako aj zavedeniu civilných matrik v roku 1868 pre tých, ktorí nepatrili k jednotlivým, štátom uznávaným cirkvám.

V Čechách až do roku 1949 neexistoval zákon o matrikách a na rozdiel od Slovenskej časti republiky sa tu začali jednotne viesť štátne matriky až po tomto roku. Nasledujúcim krokom vlády bolo zoštátnenie cirkevných matrik. V ďalšej časti svojho príspevku sa venoval digitalizácii matrik, ako najdôležitejších genealogických prameňov a ich sprístupňovaniu jednotlivými archívami na svojich webových stránkach. Hajnalka Márkusné Vörös z Vesprímskeho župného archívu predstavila vo svojom príspevku *Matriky v Maďarsku – možnosti bádania osud matrik v Maďarsku, ich sprístupňovanie a možnosti bádania*. V Maďarsku neboli cirkevné matriky vedené do roku 1895 na rozdiel od Československa poštátnené, preto v archívoch ich je možné študovať len na mikrofilmoch, ktoré boli vyhotovené prostredníctvom Mormonov v 60-tych rokoch 20. storočia. Jednu bezpečnostnú kópiu vlastní Krajský archív a mikrofilmy matrik konkrétnej farnosti sú uložené aj v archíve, do ktorého územnej pôsobnosti konkrétna fara patrí. Štúdium štátnych matrik sa však po roku 2011, po prijatí nového zákona o matrikách stalo problematickým, keďže tento zákon zakazuje prístup súkromných osôb k matrikám, vrátane druhopisov. Tento zákona sa v súčasnosti mnoho archívov aj pridrža, čo u geneológov vyvoláva značné pobúrenie. Rita Bernád, archivárka arcidiecézneho archívu v Albe Julii predstavila *možnosti bádania matrik* v tejto arcidiecéze. V *Sedmohradskej asti Rumunska* bol osud matrik do roku 1918 veľmi podobný osudu matrik v Uhorsku, matriky sa začali viesť vo väčšej miere od 17. storočia a od roku 1895 sa viedli aj matriky štátne. Súčasný bádateľ, ktorý chce študovať matriky z tohto územia ich musí hľadať na niekoľkých miestach. Jedným možným miestom uloženia je arcidiecézny archív v Albe Julii, ktorý uchováva 55 bm matrik, vrátane druhopisov. Ďalším možným miesto uloženia je súčasných 8 vysunutých pracovísk – pobočiek arcidiecézneho archívu v Albe Julii, kde sa postupne sústreďujú a sprístupňujú archívne dokumenty jednotlivých farských úradov.

Pohľad do auditória. Foto: ŠA BA

Ďalšou inštitúciou uchovávajúcou matriky sú rumunské štátne archívy. Prvé poštátnenie cirkevných matrik, najprv len z rokov 1870 – 1895 bolo nariadené v roku 1950. Vtedy mali byť matriky odovzdané príslušnému matričnému úradu, ktoré ich neskôr odovzdávali príslušným štátnym archívom. Na základe nariadenia z roku 1952 mali byť do štátnych archívov sústredené aj matriky pred rokom 1870, a táto výzva bola zopakovaná aj v roku 1971. Ďalším miestom uloženia poštátnených cirkevných matrik môžu byť obecné úrady – ich matričné úrady, ktoré po roku 1950 preberali cirkevné matriky a následne ich neodovzdali do archívu. Samozrejme ďalším možným miestom uloženia matrik môžu byť aj samotné fary.

Druhý blok prednášok bol zameraný na ďalšie typy prameňov k dejinám človeka a rodiny, napr. osobným a rodinným fondom, sčítaniam ľudu. Archív župy Hajdú-Bihar síce uchováva len pomerne malé množstvo osobných a rodinných fondov, no tieto sú o to cennejšie. Kálmán Radics vo svojej prednáške *Osobný a rodinný fond jedného spisovateľa v Archíve župy Hajdú-Bihar* prezentoval na základe archívnych dokumentov osud, život a rodinu Lajosa Szuromiho, básnika, ktorý sa narodil v Miškolci v roku 1936. Gábor Ölveti vo svojom príspevku načrtnol takmer 100 ročný príbeh a smutný osud židovskej rodiny Weiszenberg, ktorá sa usadila v Debrecíne v roku 1840. Eva Vrabcová zo Slovenského národného archívu predstavila Sčítanie ľudu v Československu z roku 1930. V úvode prednášky sa stručne venovala rôznym súpisom a sčítaniam obyvateľstva v staršom období a načrtnula aj vývoj a ciele sčítaní ľudu, resp. obyvateľstva a domov v mladšom

období. V hlavnej časti prednášky sa venovala priebehu sčítania ľudu v roku 1930, jeho cieľom a úlohám, ako aj využiteľnosti údajov tohto sčítania pre historický a demografický výskum. Éva Kujbusné Mecsei z archívu Sabolčsko-Satmársko-Beregskej župy vo svojom príspevku Po stopách rodinných tajomstiev načrtnula možnosti výskumu dejín osôb a rodín v spomínanom archíve, spomenula najčastejšie študované dokumenty a najvýznamnejšie typy dokumentov, fondy, ktoré obsahujú údaje o osobách, rodinách. Osobitnú pozornosť venovala rodovému archívu šľachtickej rodiny Mikeczovcov. Predstavila osud nielen tejto rodiny, ale aj jej fondu a spôsobu, akým sa dokumenty dostali do archívu.

Záverečný referát patril riaditeľovi Slovenského národného archívu a zároveň predsedovi Slovenskej genealogicko-heraldickej spoločnosti, Radoslavovi Ragačovi, ktorý poslucháčov oboznámil s činnosťou a cieľmi tejto spoločnosti.

V skorých popoludňajších hodinách nasledovalo slávnostné otvorenie výstavy s názvom *lovek a rodina – osudy udí vo svetle archívnych dokumentov* Jozefom Hanusom, riaditeľom Odboru archívov. Následne riaditeľka archívu prítomných hostí oboznámila s obsahom výstavy a upriamila ich pozornosť na najzaujímavejšie časti výstavy. Na výstave, ktorá potrvá do 31. 6. 2013 možno vidieť rôzne dokumenty dokumentujúce osudy človeka a rodín. Prvá časť výstavy je venovaná matrikám cirkevným a štátnym. V ďalšej časti sú vystavené ostatné typy dokumentov (napr. listiny, daňové súpisy, osobné fondy a zbierky, rôzne súpisy a sčítania ľudu). V tretej časti výstavy sú vystavené rodokmene významných, ale aj menej známych rodín z regiónu. Zvlášť by som tu upozornila aj na trojrozmerný rodostrom šalianskeho archívu. V poslednej časti výstavy sú práce – rodostromy žiakov Základnej školy v Tešedíkove s vyučovacím jazykom slovenským.

Veronika Keresztes
Štátny archív v Bratislave

Škola v archíve alebo predstavenie archívu náučno-zábavnou formou

Rok 2012 sa v meste Banská Štiavnica spája s 250. výročím založenia Banskej akadémie. V tomto duchu sa niesol piatok, 7. septembra, aj náš štvrtý ročník Dňa otvorených dverí a jeho scenár sa zameril na predmety, ktoré študovali jej niekdajší poslucháči. Kto mal záujem dostal pri vstupe do archívu kópiu dobového vysvedčenia z 19. storočia s piatimi aktualizovanými predmetmi. Každý tento predmet mohol návštevník absolvovať za pomoci pracovníka archívu. Na prvom stanovišti ho čakal vedomostný kvíz o historických budovách akadémie, usilovnosť mohol zas prejaviť pri skladaní hlavolamov rôznej obtiažnosti. Vďaka výbornej spolupráce so Strednou priemyselnou školou Samuela Mikovíniho a jej učiteľa Dalibora Kostru bol snáď najzaujímavejší program v podzemí budovy archívu, kde boli návštevníci skúšaní z praktického meračstva za pomoci krokovania v starých mierach – stopách a buzoly v šere sviečok. Výsledkom ich hľadania, za pomoci zaujímavých indícií, bol úryvok z baníckej piesne alebo heslo niekdajších poslucháčov akadémie. Ďalšie nové vedomosti mohli získať na prvom poschodí v predmete mineralógia, kde sa oboznámili najmä so vzácnymi minerálmi z oblasti Banskej Štiavnice. Známu i neznámu banskú terminológiu s príslušnými ilustráciami

z historických máp si mohli vyskúšať na druhom poschodí. Tu bola i tematická výstava zameraná na banské školstvo spojená s odborným výkladom a predajom celkom novej dvojjazyčnej knihy 250. výročie Banskej a lesníckej akadémie v Banskej Štiavnici z pera nášho kolegu Petra Konečného. Krasopis bol piatym predmetom vysvedčenia, za ktorý boli návštevníci hodnotení. Vyskúšali si tak za pomoci študentov odboru reštaurovanie knižnej väzby a papiera spomínanej strednej školy a učiteľa Ivana Hrušovského písanie podľa pôvodných zošitov z 19. storočia. Na záver si vysvedčenie nechali overiť dobovým pečatidlom Banskej akadémie. Mimo spomínaných odborných predmetov si mohli vyskúšať aj prácu archivára, a to vyhľadanie konkrétneho archívneho dokumentu podľa vystavenej žiadanky. Zdá sa, že návštevnosť dosiahla za všetky doterajšie ročníky svoje maximum – približne 500 návštevníkov všetkých vekových kategórií. Podľa ohlasov verejnosti, či už v rozhovoroch alebo na sociálnej sieti Facebook, môžeme označiť tento Deň otvorených dverí za najúspešnejší. Zostáva nám tak neľahká úloha, vydržať a zároveň tvoriť stále zaujímavejšie programy pre verejnosť!

Lucia Krchnáková

Štátny ústredný banký archív

Foto: Lucia Krchnáková

Foto: Martin Kaskötö

Konferencia Zvyky, práva a správa v minulosti našich miest a mestečiek

Slovenská historická spoločnosť Sekcia pre dejiny miest a Sekcia archívniectva a pomocných vied historických v spolupráci so Štátnym archívom v Levoči, pobočkou v Poprade, Historickým ústavom SAV v Bratislave a mestom Poprad pripravili v dňoch 2. až 4. októbra 2012 v Poprade-Spišskej Sobote konferenciu s medzinárodnou účasťou na tému Zvyky, práva a správa v minulosti našich miest a mestečiek. Konferencia začala v skorých popoludňajších hodinách úvodnými príhovormi zástupcu primátora mesta Poprad a predsedu Sekcie pre dejiny miest. Úvodnú prednášku o rozvoji meštianstva a miest na Slovensku v 14. storočí predniesol profesor Ferdinand Uličný. V nasledujúcom bloku odzneli prednášky renomovaných i mladých začínajúcich historikov, v ktorých sa venovali témam stredovekých špitálov, cirkevnej organizácii, súdnym súbojom či tradícii nápisov v živote stredovekých miest. Zástupcovia Prešovskej univerzity v ďalšom bloku rozoberali šírenie kalvinizmu či zásahy štátu do samosprávy slobodných kráľovských miest. Prvý večer konferencie sa jej účastníci ešte stretli v družnej diskusii pri čaši vína a pohostení, ktoré pripravili milé kolegyně z popradskej pobočky Štátneho archívu v Levoči.

Druhý deň rokovania sa začal prednáškami maďarských hostíov a kolegov, ktorí vo svojich príspevkoch rozoberali hlavne

právne aspekty života miest. Ďalší blok prednášok nám priblížil rôzne stránky života z minulosti Bratislavy, Trenčína, Trnavy či stredovekej Kremnice a oravského mestečka Veličná. V neskorších popoludňajších hodinách sa uskutočnila aj pútavá exkurzia po sakrálnych pamiatkach Popradu. Druhý deň konferencie sa jej účastníci už tradične stretli aj na slávnostnej spoločnej večeri v penzióne Juraj v Spišskej Sobote. Kolegiálne debaty a zábava po skutočne výbornej večeri pokračovali až do neskorých večerných hodín.

Posledný deň rokovaní bol venovaný východoslovenským mestám Prešovu, Sabinovu, Kežmarku a Podolíncu. Príspevky objasňovali hlavne fungovanie ich mestskej správy a zaujímavé bola i téma stredovekých zápisov v pamätnej knihe Sabinova.

Po odznení prednášok a diskusii, predseda Sekcie pre dejiny miest Doc. PhDr. Vladimír Segeš, PhD. oznámil svoju rezignáciu na tomto poste. Na jeho návrh novým predsedom sekcie bol potom jednomyselne zvolený PhDr. Michal Bada, PhD. Zvolením nového predsedu bola konferencia presne podľa harmonogramu na poludnie ukončená.

Na záver by som, určite za všetkých účastníkov, chcela poďakovať organizátorom podujatia za príjemnú atmosféru a tradičnú pohostinnosť. Na akcie v Poprade-Spišskej Sobote nám zostávajú dlho pekné spomienky.

Daniela Pellová

Štátny archív v Prešove

Foto: Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad

Foto: Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad

Exkurzia Spoločnosti slovenských archivárov v Brne

Spoločnosť slovenských archivárov pozvala 9. októbra 2012 svojich členov na 1-dňovú jesennú exkurziu do metropoly Moravy – Brna. A my sme pozvanie prijali, tušiac, že pôjde o vydarenú akciu. Tušenie sa začalo naplňať už ráno na zastávke MHD pod železničnou stanicou, kde sa prirodzene sformovali účastníci zájazdu. Po priateľských zvitaniach a objatiach sme spoločne rozobrali, čo nás asi čaká v Moravskom zemskom archíve, čo nás neminie v Kostnici u sv. Jakuba a čím nás prekvapí Jurkovičová vila.

Prepravné, sprievodcovské služby a komplexné poistenie liečebných nákladov v zahraničí zabezpečila CK Mistrál a archivármi preverená, profesionálne zdatná sprievodkyňa PhDr. Alžbeta Sopusková.

Na základe pokynov zhora, ktoré predpovedali nepriaznivé počasie, všetci účastníci zájazdu poslušne niesli v taškách dáždniky či pršiplášte. Našťastie sa predpoveď nenaplnila, počasie nám prialo a ukázalo sa nám i moravské zemské slniečko.

Prekročenie slovensko-moravskej hranice sme zaznamenali okamžite, keď autobus nabehol na moravskú „kostitrasovú“ diaľnicu. V tej chvíli sme si uvedomili, že nie všetko za hranicou je lepšie. Sweet home.

Ale bolo. A nielen že lepšie, ale o poriadny kus. Účastníkov zájazdu ohúrila reprezentatívna stavba, ktorá budila dojem, že je sídlom bohatej finančnej inštitúcie. Aké veľké bolo prekvapenie slovenských archivárov, keď zistili, že stoja pred budovou Zemského moravského archívu (MZA). Ohurujúci prvotný dojem umocnilo vrúcne prijatie pracovníkov archívu, ktorí nás privítali moravskými koláčikmi a dobrou čiernou kávou. Súčasťou občerstvenia bolo premietanie filmu o strastiplnej histórii archívu s komentárom riaditeľky PhDr. Kateřiny Smutnej, ktorá si mnohé z prekážok k novej budove musela preskákať sama.

Účastníci zájazdu boli rozdelení do troch skupín a vydali sa spoznávať budovu, prácu a skvosty MZA. Užasnutí sme hľadeli nielen na architektonické prvky, ktoré budova

ponúka – presklené schodiská, výťah, presklený plášť budovy, záhrada na streche..., ale aj moderné depoty, pracoviská reštaurátorov, fotografky a archivárov, či bádateľňu. Lahostajnými nás nenechali ani malé ekonomické náklady na prevádzku tohto veľkého kolosu. Zážitkom bola pre nás možnosť prezrieť si národnú kultúrnu pamiatku Moravské zemské dosky. S nádejou, že aj my raz „budeme taký archív mať“ a s hodinovým meškaním sme sa vydali do víru mesta Brna.

Budova Moravského zemského archívu v Brne.

Foto: Mária Grófová

Ďalšou zástavkou nášho brnenského putovania bola Kostnica u sv. Jakuba: „Z antropologických rozborů vyplývá, že jsou zde pochovány oběti středověkých morových a choleryových ran, válečných událostí z doby třicetileté války a švédského obléhání.“ Tí čo nenabrali odvahu pozrieť si uvedený vystavený materiál, pobrali sa spoznať pamätihodnosti starého Brna, či prevetrať brnenské antikvariáty.

Po rušnom meste sme sa preniesli do spleti kľukatých uličiek brnenských Žabovřeskov, kedysi samostatnej prímestskej

obce, kde nás z poobedňajšieho trávenia prebral domček – vila, ktorá medzi ostatnými pôsobila ako víla. Hrazdená konštrukcia, drevo a kameň a predovšetkým pestrosť farieb, Vás okamžite zaviedli do tatranských, či alpských osád. Človek sa preniesol nie len v priestore, ale i čase. Mali sme pocit, že sme v roku 1906, kedy Jurkovič svoju vilu navrhol a postavil. V priestoroch vily sme prechádzali slovenským ľudovým umením, ktoré sa snúbilo s vtedajším secesným Brnom. Jurkovič vo svojej vile použil biele steny, drevené trámy, modré anglické okná. Už len čakáte, že do dámskeho salónu príde pani Jurkovičová a sadne si k svojmu vyšívaniu a v hale si pán architekt dá svoju poobedňajšiu kávu. Je náročné opísať ju, a tak Vám odporúčame pri ceste cez Brno si ju

určite pozrieť. Nájdete tu vilu ako samostatný exponát, prezriete si expozíciu o živote a tvorbe Dušana Samuela Jurkoviča, výstavu zameranú na Jurkovičovo dielo, detský ateliér, v ktorom možno vyrastie nový architekt a bádateľské centrum, do ktorého kópiami archívnych dokumentov prispel Slovenský národný archív v Bratislave.

Vraciame sa späť do autobusu, ktorí nás unáša do Bratislavy. Opäť „kostitrasová“ diaľnica, už ju nevnímame, sme spokojní, unavení a tešíme sa domov. V moravskej metropole sme si dali dobré pivo aj sviečkovú. Konštatujeme, že to stálo zato vďaka našej Spoločnosti slovenských archivárov. Spokojní bol aj pán šofér autobusu, lebo podšálky sa mu vrátili. No nie je život krásny...

Účastníčky zájazdu

Martina Šlampová, Marta Bednárová
Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad

O súpise erbových listín na Slovensku

Koncom októbra 2012 sa v Martine konala medzinárodná konferencia Erbové listiny/Patents of Arms II. Uskutočnila sa sedem rokov po podobnej konferencii, ktorá v Českej i Slovenskej republike odštartovala národné projekty súpisu erbových listín. Toho slovenského sa ujala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť – s podporou odboru archívov MV SR, Slovenskej národnej knižnice, všetkých štátnych archívov i mnohých ďalších inštitúcií, ich pracovníkov, individuálnych priaznivcov, nadšencov. Podobné projekty predtým realizovali a dnes (nanovo) realizujú aj kolegovia v Maďarsku. Konferenciu sme organizovali s cieľom predstaviť najnovšie poznatky v tejto oblasti (u nás i v zahraničí) a zužitkovať ich pri dokončovaní slovenského súpisu. V Martine sa zišli slovenskí, českí, maďarskí a poľskí kolegovia. Všetky príspevky boli podnetné a vyjdú v samostatnom zborníku (v roku 2013), preto ich v tejto chvíli nechcem zvlášť hodnotiť.

Možno vás však bude zaujímať samotný „príbeh“ slovenského súpisu, na ktorom ste sa aj vy, mnohí, milí priatelia –

archivári, osobne zúčastňovali. Od začiatkov v roku 2006 do dnešných dní sa do projektu zapojilo vyše 100 záujemcov. Mnohí prispeli informáciami, radou, iní sprostredkovali či vyhotovili záznamy, ďalší ich spracovali, iní dali vyhotoviť či sami vyhotovili fotografie. Základnú metodiku pripravil prof. Leon Sokolovský z Katedry archívnictva a pomocných vied historických FF UK v Bratislave. Prvé záznamy dodal Juraj Turcsány, riaditeľ Štátneho archívu v Bratislave, pobočky v Modre. O honorár nestál, prosil len, aby sme na neho pamätali s jedným výtlačkom diela. Tešil sa. Prvý väčší súbor záznamov prišiel z Nitry (Peter Keresteš ním všetkých, ktorí sa o tom dozvedeli, veľmi povzbudil). A postupne prichádzali ďalšie súbory. Martin Bartoš (vtedy ešte zo Štátneho archívu v Levoči) prosil, aby sme mu dovolili zúčastňovať sa na spracúvaní záznamov. A my sme boli samozrejme radi. Tak sa rozbehli aj tieto práce.

Výsledky? Do dnešných dní podarilo zhromaždiť a spracovať asi 2500 záznamov o približne 2000 listinách (origináloch aj odpisoch). Popri dokumentoch uložených

Foto: Dana Vojtková, Slovenská národná knižnica

v štátnych archívoch sme/ste podchytili tiež údaje o listinách v cirkevných archívoch, múzeách a súkromných zbierkach. Týkajú sa právnických (mestá, mestecká, župy), najmä však fyzických osôb (jednotlivci, rodiny, skupiny príbuzných). Z tohto hľadiska bol/je slovenský projekt zo všetkých národných projektov koncipovaný najširšie. S podporou mnohých z vás vrátane samotných majiteľov sa podarilo „objaviť“ a získať údaje asi o 30 listinách v súkromných zbierkach. Nepodarilo sa nám zatiaľ získať všetky potrebné vyobrazenia (listín, resp. miniatúr) a vieme ešte asi o 250 listinách (zväčša origináloch),

ktoré by sme radi do súpisu zahrnuli. Chceme, aby výsledok bol čo najlepší, prehľad čo najucelenejší. Aj preto práce ešte pokračujú.

Rád by som využil túto príležitosť a aj touto cestou sa vám, milí kolegovia – archivári, poďakoval. Akokoľvek dobre vymyslené dielo tohto typu by bez Vašej podpory, vášho porozumenia a konkrétnej pomoci nemohlo byť úspešné. Je a bude to v konečnom dôsledku vaše dielo. A, verím, bude slúžiť všetkým. Aj tým, ktorí vašu prácu možno nechápu. Ako píšem tieto riadky, prichádza mi na um jeden príbeh, ktorý som počul včera. Dovoľte mi spomenúť ho.

Šiel človek popri rieke a zazrel topiaceho sa škorpióna. Ponoril ruku do vody, aby ho vytiahol, škorpión ho však uštipol. Človek od bolesti trhol rukou a škorpión znova spadol do rieky. Človek však opäť ponoril ruku, aby ho zachránil, a príbeh sa opakoval. Niekoľkokrát. Videli to ľudia, ktorí kráčali okolo, a vravia tomu človeku: „Prečo to robíš, keď vieš, že ťa uštipne?“ A ten človek im odpovedal: „Úlohou škorpióna je štípať, mojou je pomáhať.“

Ďakujem vám, že pomáhate – nielen v prípade súpisu erbových listín – a ak vás táto správa zastihne ešte pred Vianocami, prajem vám, aby ste si ich užili v zdraví a radosť.

Milan Šišmiš

Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť

Foto: Dana Vojtková, Slovenská národná knižnica

Od špitála k nemocnici. Zdravotníctvo, sociálna starostlivosť a osveta v dejinách Slovenska

Po roku Slovenský národný archív opäť zorganizoval medzinárodnú vedeckú konferenciu v spolupráci so Sekciou archívnictva a pomocných vied historických Slovenskej historickej spoločnosti. Ústrednou témou dvojdňového rokovania 10. a 11. októbra 2012 bolo zdravotníctvo a sociálna starostlivosť v dejinách Slovenska. Konferenciu otvoril riaditeľ Slovenského národného archívu Radoslav Ragač. Zároveň pokrstil aj zborník príspevkov minuloročnej konferencie Pôdohospodárstvo v dejinách Slovenska. Tradície, inovácie a kultúrne dedičstvo editoriek Ivany Fialovej a Daniely Tvrdoňovej.

V predpoludňajšom programe prvého dňa dominovali témy zo stredoveku. Maďarskí historici zo Szegedu priblížili skutočné i symbolické trepanácie v Karpatskej kotline, zdravotný stav uhorských panovníkov z rodu Anjou a písomné záznamy o zdravotníctve dolnozemskej mestečiek. Veľmi interesantné boli aj prednášky o stredovekých špitáloch našich kráľovských miest, konkrétne Košíc, Trnavy, Zvolena, Skalice a osudy chudobinca v Seredi. Popoludní sa poslucháči podľa časovej osy posunuli do novoveku. Ocitol sa v lekární v maďarskom Kőszegu a spoznali životné peripetie oravských lekárníkov. Pozornosť vzbudili aj úspechy a pády liečebne v Tatranskej Polianke, plány konfrontované s realitou v súvislosti s budovaním a fungovaním baníckych zdravotníckych zariadení v banskoštiavnickom regióne či časté sťahovanie posádkovej nemocnice v Bratislave, t.j. dnešnej Nemocnice svätého Michala. Z archívnych prameňov vytvorili prednášatelia obraz o hygiene v Kremnici, o zdravotníckej a sociálnej starostlivosti v Skalici a na záver dňa i o podobe zdravotníctva v drobnej plastike.

Druhý deň konferencie začal síce prednáškami o morovej epidémii v severnej časti malokarpatskej oblasti v roku 1831,

o pôrodných babiciach v Bratislavskej stolici v 18. storočí a o ich vzdelávaní od 18. do polovice 20. storočia, no ďalšie referáty sa týkali až na príspevok o penzijnom a províznom fonde pre zamestnancov Holíčskeho a Šaštínskeho panstva výlučne dejín 20. storočia. Vzdelávaniu budúcich lekárov a činnosti spolku medikov sa venovali archivárky Univerzity Komenského. Rovnako z medzivojnového obdobia boli aj prednášky venované problematike Spolku diplomových sestier, Masarykovej ligy proti tuberkulóze, spolku Záchrana na ochranu žien a dievčat, orgánom štátnej správy v oblasti sociálnej a zdravotnej starostlivosti v rokoch 1918 – 1928, školstvu pre zdravotne a mentálne postihnuté deti i inštitucionalizácii sociálnej starostlivosti o deti a mládež. Obdobím po vzniku Československa sa zaoberali aj ďalší prednášajúci, ktorí auditóriu postupne predstavili úmrtnosť, zdravotný stav a chorobnosť obyvateľstva Slovenska, zdravotnú starostlivosť v Prešove aj v okrese Šaľa. Načrtnutá bola aj problematika armády a pohlavných chorôb, zdravotno-hygienických podmienok a epidémie v zajateckých táboroch. Predstavené boli konkrétne formy sociálnej starostlivosti o zaradencov v pracovnom tábore v Ústí nad Oravou v rokoch 1943 – 1944 a vývoj zdravotnej starostlivosti v Považskej Bystrici v rokoch 1945 – 1957.

Účastníci konferencie mali možnosť navštíviť priestory nedávno zrekonštruovaného Bratislavského hradu a absolvovať prehliadku výstavy Od špitála k nemocnici v Slovenskom národnom archíve. Pestrý program slovom i obrazom obohatil prítomných o množstvo nových poznatkov z oblasti dejín zdravotnej a sociálnej starostlivosti a zároveň načrtnol aj nové možnosti a výzvy pre budúci výskum.

Henrieta Žažová

Archív Pamiatkového úrad SR

Konferencia Spišského dejepisného spolku – Časť Spiša v zálohu poľských kráľov

Historickým medzníkom v dejinách Spiša bol rok 1412, kedy obvyklá finančná transakcia – založenie nehnuteľného majetku kráľa Žigmunda Luxemburského výmenou za finančnú hotovosť od poľského kráľa Vladislava II., sa v priebehu rokov a udalostí premenila na zložitý politicko-spoločenský problém, ktorý svojím významom prerástol regionálne medze a patril k ťažko riešiteľným v rámci vnútornej i zahraničnej politiky uhorského štátu. Založených bolo: a/ 13 miest zo Spoločenstva 24 kráľovských miest – Spišská Nová Ves, Ľubica, Spišské Podhradie, Spišské Vlachy, Vrbov, Ruskinovce, Poprad, Veľká, Spišská Sobota, Matejovce, Stráže pod Tatrami, Spišská Belá a Tvarožná, b/ 3 kráľovské mestá – Podolíneec, Stará Ľubovňa a Hniezdne, c/ Ľubovniansky hrad a jeho poddanské obce, d/ Podolínsky hrad a jeho poddanské obce. Obdobie zálohu trvalo do roku 1772, teda 360 rokov.

Pri príležitosti 600. výročia tejto významnej udalosti usporiadal 9. a 10. novembra 2012 na dvoch najdôležitejších miestach viažucich sa k zálohu – na hrade v Starej Ľubovni a v Spišskom divadle v Spišskej Novej Vsi Spišský dejepisný spolok medzinárodnú konferenciu s bohatým programom.

V prvý deň konferenciu otvoril primátor Starej Ľubovne PaedDr. Michal Biganič. Úvodnú prednáškou – *Dejiny zálohovaných miest* predniesol PhDr. František Žifčák. Kolektívnym dielom Mgr. Petra Harčára, Mgr. Renáty Glaser-Opitzovej a Mgr. Márie Slobodovej bola prednáška *Každodenný život na konci zálohu na hrade Vrbov a. Predbežné výsledky archeologického výskumu*. Mgr. Miroslav Števík oboznámil prítomných s vývinom sídelných pomerov na zálohovanom území. Poľský bádateľ Dr. Robert Jop predniesol prednášku na tému *Rozhranie medzi Podolíncami a Toporcami v XIII. – XVIII. storočí vo svetle historickej geografie a právnej archeológie*. Pracovníčka staroľubovnianskeho hradu Mgr. Františka Marcinová zhrnula svoje poznatky v príspevku

Odraz skončenia zálohu v súdnej knihe mesta Podolíneec. S rímskokatolíckou cirkevnou správou Ľubovnianskeho dekanátu v rokoch 1591 – 1712 zoznámil auditórium Bc. Peter Žarnovský. Po diskusii nasledovala prehliadka zrekonštruovaného renesančného paláca a hradnej kaplnky.

Aj druhú časť konferencie v Spišskej Novej Vsi otvoril primátor mesta, tento raz PhDr. Ján Voľný. Na úvod netradične kvôli svojej členskej základni zopakoval prednášku PhDr. František Žifčák. Po ňom vystúpil doc. PhDr. David Papajík, PhD. a predniesol prednášku *Osobnosť cisára a kráľa Žigmunda Luxemburského z pohľadu českých historikov*. Dr. Norbert C. Tóth, PhD. priblížil stretnutia uhorského kráľa Žigmunda a poľského kráľa Vladislava po Ľubovnianskom mieri (1412 – 1424). Poľská historička Mgr. Maria Macinowska sa dlhodobo venuje spišským dejinám. S tým korešpondovala jej prednáška *O nájdení a publikovaní kópie traktátu Stanislava Heraklia Lubomirského o právach Poľskej republiky na Spiši*. Osviežením rokovania bola prezentácia obnoveného zborníka SPIŠ 6, ktorý uskutočnila Ing. Zuzana Krempeká. Po krátkej prestávke nasledovali ďalšie príspevky: Mgr. Abrahám Barna, PhD. – *Hodnotenie poľskej nadvlády na Spiši v maľarskej historiografii pred rokom 1945*; Dr. Piotr Wierzbicki – Mgr. Beata Wierzbicka: *Revízia spišského starostovstva z roku 1746 ako jeden z najcennejších prameňov pre výskum histórie poľského zálohu v XVIII. storočí*; PhDr. Zuzana Kollárová, PhD. – *Vzdelávanie v zálohovaných mestách a zásahy poľskej správy do ústredného procesu*; PhDr. Viera Jurková – *Prvé delenie Poľska a spišský záloh*. Na záver previedol svojimi spomienkami – *Po chodní koch etnografa na bývalom zálohovanom území*, 91-ročný zaslúžilý člen Spišského dejepisného spolku a etnograf PhDr. Ján Olejník, CSc.

Pestrý program bol podčiarknutý účasťou početných zahraničných hostí z Poľska, Maďarska a Česka. Ako sa zdá, prednášky ukázali, že spišský záloh nie je zabudnutým, no ide skôr o problematickú

a dosiaľ nevyriešenú tému s odlišným výkladom podľa pohľadu historikov toho ktorého štátu. Spišský dejepisný spolok urobil

krôčik k hľadaniu historickej pravdy.

Zuzana Kollárová

Štátny archív v Levoči, pobočka Poprad

Spracovanie a ochrana negatívnych fotografických materiálov

Na pôde Slovenského národného archívu (SNA) sa 21. novembra 2012 po prvýkrát konal nový typ aktivity určený pre úzky okruh odborníkov zo slovenských archívov. Zahajujúcou témou workshopu bolo *Spracovanie a ochrana negatívnych fotografických materiálov*. Počet osôb, ktoré sa ho mohli zúčastniť, bol z kapacitných dôvodov obmedzený na 15 archivárov. Príčinou boli plánované praktické aktivity, ktoré boli súčasťou tohto stretnutia.

Podujatie krátkym príhovorom otvoril riaditeľ SNA, PhDr. Radoslav Ragač, PhD. Workshop bol rozdelený na dva bloky. V prvej časti sa predstavili odborné pracovníčky archívu so svojimi prednáškami k zvolenej téme a druhá časť bola zameraná na praktické ukážky. Jej súčasťou boli testy, cvičenia a názorné príklady technológie pri práci s negatívnymi fotografickými materiálmi.

V prvom bloku workshopu boli prezentované tri teoretické referáty, ktoré účastníkov zaviedli do problematiky negatívov. Úvodný príspevok Ing. Boženy Marušicovej bol venovaný *historickému vývoju, výrobe, štruktúre a materiálovému zloženiu, identifikácii a poškodeniu fotografických negatívov*. Previedla nás históriou jednotlivých krôčikov a pokrokov pri tvorbe materiálov používaných pri výrobe fotografií (Ako správny inžinier nás potrápila aj vzorcami a chemickými reakciami akýchsi nitroskupín.). Referujúca nás názorne oboznámila so zložením jednotlivých vrstiev negatívov a ich charakteristikou.

Ďalším vstupom bola prednáška Ing. Aleny Makovej s názvom *Mikrobiologické poškodenie negatívov a možnosti dezinfekcie*, ktorým oboznámila účastníkov s preventívnou starostlivosťou, zlepšovaním podmienok pre zamedzenie rastu mikroorganizmov, zvyšovaním kvality hygienického režimu nášho pracovného prostredia, depotov

a v neposlednom rade s chemickými spôsobmi dezinfekcie. Vo všeobecnosti charakterizovala u nás najčastejšie sa vyskytujúce baktérie, huby a plesne. Následne sa už venovala mikrobiologickej degradácii materiálov, z ktorých sú negatívy zložené. Ich účinky preukázala na obrazovej dokumentácii. Svoje tvrdenia potvrdila aj na fotografiách pokusu na substrátoch negatívnych foriem, ktorý previedla vo svojom laboratóriu pred prípravou na workshop.

Posledným príspevkom tohto bloku bol referát Mgr. art. Zuzany Maděřičovej o preventívnej ochrane negatívov. Týkal sa preventívnej ochrany a jej legislatívneho zabezpečenia (ISO normy), najčastejšie sa vyskytujúcich degradačných faktorov a možností ich predchádzaniu. Vymedzila požiadavky, ktoré má obalový materiál spĺňať, aby ochránil rôzne typy dokumentov fotografického charakteru, ktoré sú v ňom uložené. Referujúca vysvetlila podstatu PAT testu, ktorý skúma interakcie medzi materiálom a jeho obalom. Venovala sa aj skladovaniu, požiadavkám na depot, manipulácii a základnému ošetrovaniu negatívnych materiálov.

Po odznení príspevkov bola naplánovaná návšteva *digitaliza nej pracovne* Petra Pekára, kde bola možnosť vidieť prístroj na skenovanie negatívov a diapozitívov, s ktorým v archíve pracujú. Archivárov stručne oboznámil s programom, v ktorom upravuje digitalizované zábery (Adobe Photoshop), ako aj spôsobom evidencie a ukladania jednotlivých snímok (na pevný disk).

Termín workshop je charakterizovaný ako „menší odborný seminár s názorným školením a predvedením špeciálnych prístrojov, pomôcok a podobne.“ Po obedňajšej prestávke bola splnená aj táto jeho kvalita. Prednášajúci rozdelili svojich poslucháčov do troch skupín a na jednotlivých stanovištiach

názorne predviedli v praxi to, čo sa snažili vysvetliť vo svojich príspevkoch.

B. Marušicová názorne predviedla štyri základné pokusy, ktoré pomáhajú preukázať materiálové zloženie negatívov. Prvý test bol prevedený na základe polarizačných fólií (polyesterový materiál vytvára dúhový efekt), druhý pomocou difenylamínu, tretí ponorením negatívu do trichlóretylénu (iba vzorka z nitrocelulózy sa ponorí) a štvrtý bol testom horlivosti. Na základe týchto testov sa jednotlivé skupiny účastníkov workshopu naučili posúdiť či je negatív z nitrocelulózy, acetátu alebo polyesteru. Ako bonus bola určovaná želatínová sklenená podložka, na ktorej sa pri reakcii s destilovanou vodou vytvárajú malé bubliny, po ktorých stopy sa po čase úplne vytratia. V závere boli dvojice archivárov „prísne vyskúšané“ na siedmich pokusných substrátoch (niektorí sme sa aj pomýlili).

V „laboratóriu“ A. Makovej bol vysvetlený jednoduchý princíp dezinfekcie, ale aj spôsob zhotovenia a používania hermeticky uzavretého sterilizátora s dezinfekčnou látkou n-butanolom. Pri tomto stanovišti boli skúmané papierové ochranné obaly, v ktorých bývajú najčastejšie uskladnené archívne materiály v našich archívoch. Prvý test slúžil na preukázanie obsahu drevitých vlákien pomocou roztoku fluoroglucinolu. Papier s obsahom spomínaných vlákien sa pri styku s touto látkou zafarbil na fialovo. Vzorku tohto roztoku, ktorý pripravili v SNA, poskytli účastníkom na vyskúšanie aj do archívu účastníkov. Druhý test mal určiť pH jednotlivých druhov papierov pomocou testovacie pera, ktorý sa dá kúpiť v Ceibe, ale je možné použiť aj testovacie prúžky, ktoré sú už k dispozícii u viacerých predajcov. Kombinácia týchto dvoch testov zaručuje, že obalová technika slúži na ochranu materiálov a nie na ich pomalú postupnú degradáciu. V súvislosti s dezinfekciou upriamila A. Maková pozornosť návštevníkov laboratória na germicídnu lampu, ktorú má SNA k dispozícii. Nakoniec mali

účastníci workshopu možnosť navštíviť vákuovú sterilizačnú komoru, v ktorej prebieha etylénoxidová sterilizácia. Túto dezinfekciu využíva nielen archív SNA, ale aj ostatné archívy z celého Slovenska.

Poslednou zastávkou bola miestnosť Z. Maděřičovej, ktorá k nahliadnutiu pripravila viaceré druhy ochranných obalov používaných v archíve, resp. ich rôzne úpravy a vylepšenia (ktoré sami vyvíjajú). Súčasťou tejto návštevy boli názorné ukážky mechanickej očisty negatívov. Najzákladnejším postupom je mechanická očista pomocou štetcov. Mastné škvrny a odtlačky pomôže odstrániť lekársky benzín a etanol, ktorý sa naniesie na sterilnú gázu. Každú očistu prevedenú spojením týchto zlúčenín je potrebné ukončiť použitím destilovanej vody.

Definícia termínu workshop bola týmito praktickými cvičeniami do bodky naplnená. Teoretické poznámky v notesoch účastníkov boli ozrejmene praktickými znalosťami, ktoré si odnášali domov spolu s dvomi fľaštičkami – v jednej bola nebezpečná kyselina, ktorá pomáha určovať negatívy (hlavne oddeliť vysokohorľavý materiál nitrát! – s dôverou, že nerozleptá všetko čo majú cestovatelia vo vaku, kým sa niektorí vlakom, autobusom alebo iným druhom dopravy dostanú z Bratislavy na ďaleký východ). V druhej fľaštičke sa nachádzal v SNA namiešaný roztok na zistenie obsahu drevitých vlákien. Dokúpením testovacieho pera na pH a výmenou všetkých nevhodných obalov, sa v konečnom dôsledku zamedzí degradácii negatívnych fotografických materiálov v dôsledku ich nesprávneho skladovania. Nedostatkov v našich inštitúciách nie je málo, ale obohatením sa o tieto teoretické i praktické znalosti sme znovu o krôčik vpred. Veríme, že organizátori v takomto druhu aktivít budú pokračovať a vytvorí sa tradícia. Ešte dlho budeme čerpať z tohto jednoduchého podujatia.

Organizátorom a odborníkom, ktorí archivárov sprevádzali patrí vďaka. Držíme im palce v rozvoji tejto osvetovej činnosti!

Katarína Takácsová
Archív SNM-Múzeum Betliar

MRVA, Ivan – SEGEŠ, Vladimír. *Dejiny Uhorska a Slováci*. Bratislava : Perfekt, 2012, 400 s. ISBN 978-80-8046-586-5.

Na vianočný knižný trh sa dostáva aj táto populárnou formou napísaná kniha o našich dejinách, ktorej autori si za svoj cieľ stanovili naučiť čitateľa lepšie ich spoznať a lepšie im rozumieť kladúc si otázku, ako by mali Slováci vnímať Uhorsko. Či ako štátny útvar, v ktorom sme sa ocitli nedobrovoľne, prežili v ňom len utrpenie a útlak, alebo ako náš štát, ktorého základy kládli aj slovenskí veľmoži, a v ktorom sme prežili najdlhší časový úsek svojej existencie. Ak nikto nepochybuje o tom, že dejiny Československa sú aj našimi dejinami, mali by sme mať rovnaký vzťah aj Uhorsku – jeho dejiny sú aj našimi dejinami a slovenské dejiny sú súčasťou uhorských dejín.

Po krátkom predslove nasleduje úvodná kapitola približujúca Karpatskú kotlinu pred vznikom Uhorského kráľovstva. Autorom prvej stredovekej časti je Vladimír Segeš, ktorý sa snažil priblížiť 526 rokov existencie Uhorska v kapitolách venovaných vláde Arpádovcov (1000 – 1301), Anjouovcov (1301 – 1387), obdobiu od Žigmunda Luxemburského po Ladislava V. Pohrobka (1387 – 1457) a obdobiu od Mateja Korvína po Jagelovcov (1458 – 1526). Autorom druhej časti s názvom Novoveké Uhorsko je Ivan Mrva. Tvorí ju kapitoly osvetľujúce osmanskú inváziu a rozpad Uhorska (1526 – 1606), dobu ťažení sedmohradských kniežat a protihabsburských povstaní (1606 – 1711), osvietených reforiem (1711 – 1792), ďalej obdobie

prebúdzania sa národov (1792 – 1847), obdobie od revolúcie po dualizmus (1848 – 1867) a posledných 51 rokov Rakúsko-Uhorska (1867 – 1918).

Knihu dopĺňa množstvo ilustračného materiálu, slovo na záver i slovo vydavateľa, výberový menný register a zoznam odporúčanej literatúry a vydaných prameňov.

Mária Grófová

Archív Univerzity Komenského

ULIČNÝ, Ferdinand st. – MAGDOŠKO, Drahoslav (eds.). *Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín*. Košice : Filozofická fakulta Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2012, 338 s. + 18 s. obrazová príloha. ISBN 978-80-7097-954-9.

Tento rok uplynulo dňa 15. júna presne 700 rokov od bitky pri Rozhanovciach, kedy sa oproti sebe postavili Omodejovci, spojenci Matúša Čáka Trenčianskeho a Karol Róbert z

Anjou. Pri príležitosti výročia spomínanej udalosti zorganizovali Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity P. J. Šafárika v Košiciach, Kultúrne centrum Abova,

Historický ústav SAV a Sekcia pre dejiny miest Slovenskej historickej spoločnosti pri SAV v Bratislave v dňoch 22. – 23. marca 2012 v Košiciach medzinárodnú vedeckú konferenciu na tému Bitka pri Rozhanovciach v kontexte slovenských a uhorských dejín, z ktorej už na jeseň vyšiel tlačou zborník príspevkov 22 autorov zo Slovenska, Maďarska a Srbska.

Po krátkom úvode prof. F. Uličného, jedného zo zostavovateľov, nasleduje šesť tematických skupín, do ktorých sa príspevky zaradili, čím umožnili ich autorom osvetliť takmer všetky okolnosti predchádzajúce bitke, popísať a objasniť nielen priebeh bitky, ale tiež jej dôsledky v spoločenskom živote mešťanov a šľachty na východnom Slovensku. V prvej skupine nazvanej Kráľ, oligarchovia a cirkev v Uhorsku na začiatku 14. storočia sú sústredené príspevky zaoberajúce sa vývojom politických vzťahov v Uhorskom kráľovstve v 1. polovici 14. storočia so zreteľom na východné Slovensko, ďalej situáciou v Uhorskom kráľovstve na začiatku 15. storočia i misiou pápežského legáta, kardinála Gentilisa a predstavujú Omodejovcov ako strojcov bitky pri Rozhanovciach. V druhej skupine nazvanej Uhorské vojenstvo a bitka pri Rozhanovciach priblížili autori hlavné črty uhorského vojenstva v období vrcholného stredoveku, úlohu expedičného zboru Matúša Čáka Trenčianskeho v tejto bitke, výzbroj, výstroj a vojenskú symboliku vojsk bojujúcich pri Rozhanovciach či ochrannú zbroj v Uhorsku do začiatku 14. storočia. V tretej skupine nazvanej Šľachta – kariéra víťazov autori uvažujú o účasti Filipa Drugeta v tejto bitke, ako aj o Tomášovi zo Sečian a jeho familiárov. Štvrtá skupina sa zaoberá vzťahmi medzi východoslovenskými mestami a Anjouovcami. Predposlednú kapitolu nazvanú Nové vplyvy – umenie a heraldika tvoria príspevky týkajúce

sa bitky pri Rozhanovciach a jej vplyvu na nástennú maľbu v katedrále v Spišskom Podhradí-Spišskej Kapitule, nových epigraficko-paleografických zistení o činnosti talianskych majstrov z anjouovského umeleckého okruhu na území východného Slovenska, vplyv cudzích elementov na uhorskú heraldiku, či erbu Uhorska v heraldike Reného z Anjou. V poslednej skupine nazvanej Pozoruhodnosti doby si autori všímali dôveryhodnosť narácie uhorských listín 14. storočia s opismi bitiek, Košický hrad v dejinách Abovsko-Turnianskej župy, šľachtu ostrihomskeho arcibiskupa na prelome 13. a 14. storočia, či miesto, kde sa bitka odohrala.

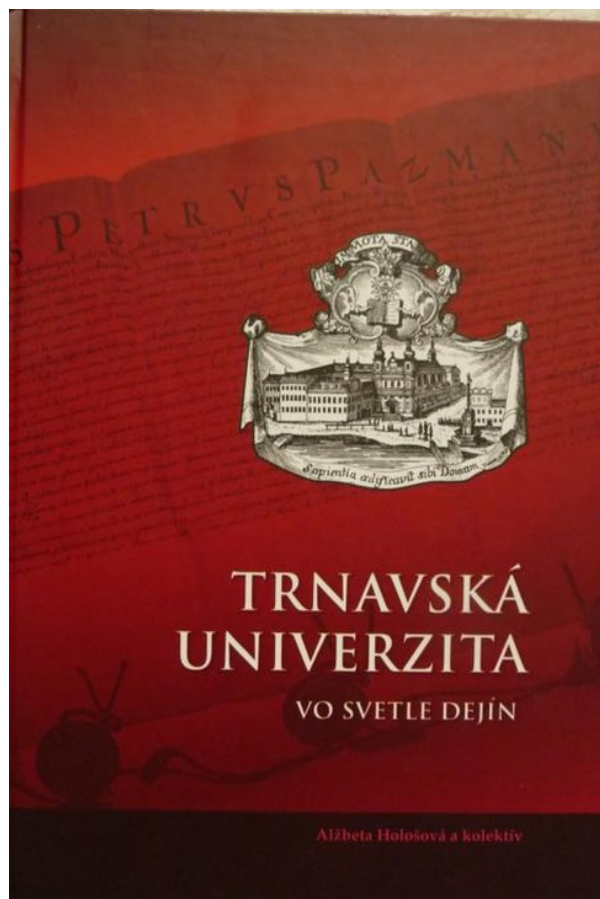
Záver knihy tvorí poznámka o autoroch a obrazová príloha.

Mária Grófová
Archív Univerzity Komenského

HOLOŠOVÁ, Alžbeta a kol. *Trnavská univerzita vo svetle dejín*. Kraków – Trnava : Ústav dejín Trnavskej univerzity v Trnave, 2012, 448 s. ISBN 978-83-7490-480-3.

Po dvoch rokoch od jubilejného roku, v ktorom si súčasná Trnavská univerzita pripomenula 375. výročie založenia starobylej Trnavskej univerzity Petrom Pázmaňom, ostrihomským arcibiskupom, sa dostáva čitateľom do rúk monografia o dejinách tejto univerzity od kolektívu 32 autorov zo Slovenska, Čiech, Maďarska, Rumunska i Talianska.

Jednotlivé odborné štúdie možno zoskupiť do niekoľkých celkov, z ktorých prvý mapuje politickú situáciu na začiatku 17. storočia v Uhorsku. V druhom by sme našli štúdie zamerané na Trnavskú univerzitu ako celok v období rokov 1635 – 1777, na jej filozofickú, teologickú, právnickú a lekársku fakultu. Do pomyselného tretieho celku môžeme zaradiť štúdie približujúce osobnosť kardinála Petra Pázmaňa, zakladaciu listinu Trnavskej univerzity z 12. mája 1635 i okolnosti vydania zakladacích listín Trnavskej univerzity z roku 1635 a jej erb. Ďalšia skupina štúdií približuje akademický život na pôvodnej Trnavskej univerzite, zloženie jej študentov, osobnosti univerzity, jej profesorov i študentov. Autori štúdií upriamili svoju pozornosť aj na súčasť Trnavskej univerzity, akými boli botanická záhrada, s ktorou súviselo aj štúdium chémie, ďalej univerzitné observatórium s vyučovaním astronómie, knižnicu i tlačiareň. Zaujímavé je tiež sledovanie osudov kníh vydaných v Trnave v 16. – 17. storočí. Záverečné dve štúdie sa venujú archívnym prameňom a zbierkam historickej Trnavskej univerzity, ako aj

obnovenej Trnavskej univerzite v rokoch 1992 – 2010.

Záver monografie tvorí resumé z každej štúdie a zoznam autorov, menný a miestny register. Knižka vyšla aj v nemeckej jazykovej mutácii pod názvom *Die Tyrnauer Universität im Licht der Geschichte*, čím sa sprístupnia nové vedecké poznatky odbornej i laickej verejnosti susedných štátov.

Mária Grófová

Archív Univerzity Komenského

VRTEL', Ladislav. *Heraldický katechizmus, iže základy heraldiky v otázkach a odpovediach zoradených do trinástich lekcii a pre vä šiu názornos doplnených o premnohé vyobrazenia*. Bratislava : Veda, vydavateľstvo SAV, 2012, 208 s. ISBN 978-80-224-1254-4.

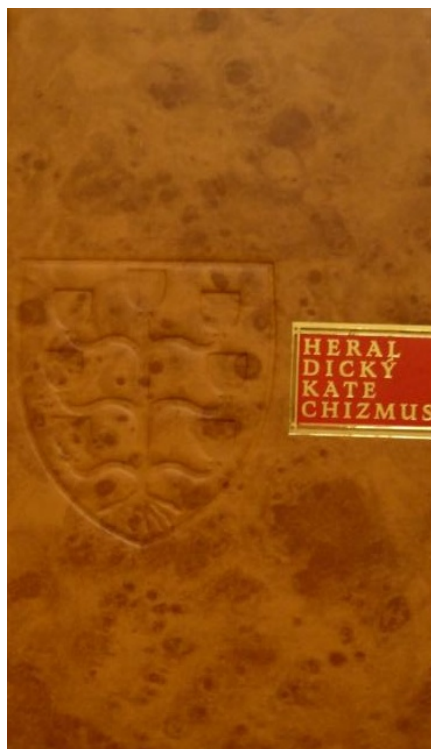
Tým, ktorí sa zaujímajú o heraldiku, pravidlá, slovník i históriu tejto, od druhej polovice 20. storočia samostatnej, pomocnej vedy historickej, sú jej čitateľmi a milovníkmi, je určená čo do rozmerov pomerne malá, no krásne zviazaná knižočka s barokovým názvom. Možno ju považovať za učebnicu,

ktorá posluži na osvojenie si či zopakovanie si základov heraldickej teórie, vovedie nás do heraldickej náuky a heraldického umenia. Spraví tak na dnešnú modernú dobu netradičným spôsobom – otázkami a odpoveďami radenými v prísnom slede.

Po predslove Michela Popoffa,

prezidenta Medzinárodnej heraldickej akadémie v Paríži i samotného autora nasleduje trinásť kapitol venujúcich sa základným pojmom, úvodu do blazovania heraldického štítu, heraldickým tinktúram, erbovým znameniam, heroldským figúram, heroldským a heraldickým krížom, heraldickým figúram, timbrovaniu, heraldickým prameňom, erbovému právu, počiatkom heraldiky a heraldickému stromu. Každá kapitola je doplnená autorovými ilustráciami a červenou rubrikáciou dôležitých výrazov a pasáží. Záver dielka tvorí výber z novšej literatúry, ktorá sa venovanuje základom heraldiky, register a anglické resumé.

Autor venoval túto knižku pamiatke Arvida Berghmana a Xaviera de Ghellinck Vaernewyck, akademikov Medzinárodnej heraldickej akadémie, jeho predchodcov v kresle č. 12.

Mária Grófová

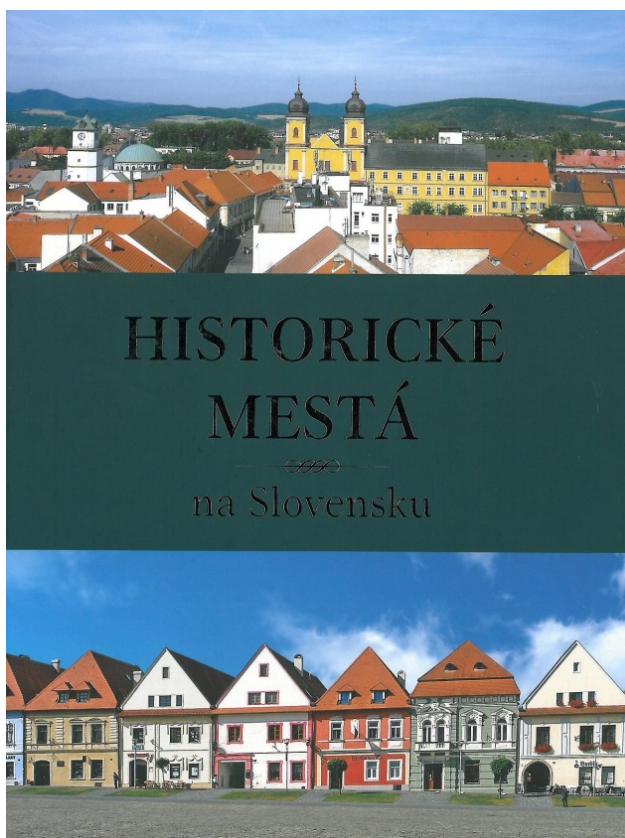
Archív Univerzity Komenského

DVOŘÁKOVÁ, Viera – KOLLÁR, Daniel – ORŠULOVÁ, Jana. *Historické mestá na Slovensku*. Bratislava : Slovart, spol. s r. o., 2012, 352 s. ISBN 978-80-556-0494-7.

Aktuálnou novinkou na predvianočných pulkoch kníhkupectiev je publikácia venovaná historickým mestám s názvom *Historické mestá na Slovensku* autorov Viery Dvořákovej, Daniela Kollára a Janky Oršulovej.

Autori vybrali 34 najkrajších slovenských miest s bohatou históriou a vzácnymi historickými pamiatkami. Historické centrá vybraných starobyklých miest skrývajú v sebe množstvo kultúrnych pamiatok, na ktoré autori chceli najviac upriamiť pozornosť čitateľov. Niekoľko miest patrí z historického hľadiska medzi významné urbanistické a kultúrne strediská, ktoré sa stali mestskou pamiatkovou rezerváciou. Najviac mestských pamiatkových rezervácií sa nachádza v regióne Spiš a v oblasti banských miest, mestá Bardejov a Banská Štiavnica patria dokonca do Zoznamu svetového kultúrneho dedičstva UNESCO.

Na území Slovenska vznikali mestá spravidla na križovatkách strategických obchodných ciest a v blízkosti hradov od 11. – 12. storočia. V 13. storočí rozvoj obchodu

a remesiel sa zakladali mestá aj s osobitnými privilégiami od panovníkov. Ich najväčší

rozmach zaznamenávame v nasledujúcich dvoch storočiach. Niektoré sa vďaka privilégiám stali slobodnými kráľovskými mestami s veľkými možnosťami ich rozvoja, patrili k nim napríklad Bratislava, Trnava, Košice, Prešov a Bardejov, ako aj banské mestá Banská Štiavnica, Banská Bystrica a Kremnica.

Viacere z historických slovenských miest predstavujú jednu z najvýznamnejších súčastí kultúrneho dedičstva a pamiatkového fondu. V nich dominuje centrum s námestím, ktoré plnilo funkciu najmä trhového priestoru a ulice. Najdôležitejšou cirkevnou stavbou v meste bol farský kostol. Ulice viedli k námestiu cez mestské brány v opevnení. Postupom času sa odstraňovali mestské brány a hradby, aby sa mestá mohli rozširovať a zakladať si nové štvrte. S rozvojom priemyslu a dopravy význam niektorých miest vzrástol, a iných naopak upadal. Cieľom monografie je podať čitateľovi komplexný prehľad o najzaujímavejších a najkrajších mestách Slovenska. Dôležité informácie o historickom vývine každého z nich je podaných na 352 stranách. Mestá v bohato ilustrovanej publikácii sú zoradené podľa abecedy, historický prehľad každého z nich začína opisom geografickej polohy mesta

a najstaršími písomnými správami o meste a jeho názve. Čitateľ sa môže oboznámiť s vývojom historickej štruktúry mesta, jeho sídelným vývojom, ako aj vývojom mestskej správy a mestských práv. Dôležitou súčasťou prehľadu je historická genéza mesta a jednotlivých historických objektov s vyzdvihnutím významu aj niektorých osobností kultúrneho a spoločenského života mesta. Obohacujúca je časť venovaná heraldickej charakteristike vzniku a vývoja mestskeho erbu, ako aj erbu historickej stolice (župy), až po symbol vyššieho územného celku, ktorý spravidla odráža historickú symboliku zaniknutých územných celkov. Pestrosť vyobrazení heraldických znamení zabezpečila autorka tejto časti typologicky rôznym výberom pamiatok.

Na margu čitateľ nájde ďalšie zaujímavosti, legendy či vybrané literárne príbehy o meste. Tituly venované histórii miest nie sú bežným javom, a ak aj vychádzajú, sú zamerané skôr na obrazovú časť a história býva veľmi stručná. Anotovaná publikácia je skôr výnimkou, hoci erudovaní odborníci z oblasti histórie sprístupňujú z doteraz známych výskumov všetky dôležité informácie, kniha je určená všetkým záujemcom o históriu našich miest.

Elena Machajdiková
Archív SNM

RAGAČ, Radoslav – FIALOVÁ, Ivana. *Tereziánske delikatesy. Theresianische Delikatessen*. Holíč : Mesto Holíč, s. d., 142 s. ISBN 978-80-970736-2-6.

V rámci operačného programu Cezhraničná spolupráca Slovensko – Rakúsko v rokoch 2007 – 2013 bola vydaná aj viac ako len kuchárska kniha s názvom Tereziánske delikatesy. Tvorcami sprievodcu po kuchyniach na Holíčskom panstve sú znalci sociálno-ekonomických pomerov zlatého veku v Holíči, Ivana Fialová a Radoslav Ragač zo Slovenského národného archívu. Cieľom autorov bolo priblížiť zlatý vek Holíča v kulinárskej oblasti.

Po úvodnej kapitole o pôdohospodárstve na panstve v 18. storočí nasleduje kapitola venovaná holičskej

zámočkej kuchyni obohatenej o sumár potravín dodaných na cisársky dvor od 19. augusta do 3. septembra 1761. O obraz o jedálnom lístku panovníčky Márie Terézie a jej manželke Františka Štefana I. Lotrinského si môžeme utvoriť na základe kapitoly o tereziánskych delikatesách a sami vyskúšať kráľovské menu vďaka uverejneným receptom vybraných jedál. Kontrastom k zámočkej kuchyni sú jedlá podávané v poddanských domácnostiach. Strava poddaných závisela od lokálnej poľnohospodárskej produkcie, keď sa každé poddanské hospodárstvo snažilo byť sebestačné. Bola však stereotypná

a prevládali v nej obilniny. Holíčskym remeselníkom združeným v cechoch a miestnej židovskej komunite patrili tiež samostatné kapitoly. Autori venovali pozornosť aj jedálničku holíčskych kapucínov a priblížili ponuku obchodov doplnenú o inventár koloniálneho tovaru. Okrem jedál si môžeme utvoriť predstavu aj o nápojoch podávaných v hostincoch a výčapoch. Záverečná kapitola patrí receptom, ktoré zaznamenali úspech u verejnosti počas tereziánskych hodov na Holíčskom zámku v roku 2010.

Kniha vyšla v slovensko-nemeckej jazykovej mutácii. Vzhľadom na vianočný čas azda potešíme a inšpirujeme čitateľov uverejnením receptu na zázvorníky: 500 g hladkej múky špeciál, 400 g mletého cukru, 1 vrecúško mletého zázvoru, 2 malé lyžičky sódy bikarbóny, 5 vajec. Túto zmes necháme cez noc v kuchyni, aby sa vyrovnala teplota. Na druhý deň pridať 1 štamprlík slnečnicového oleja a 5 celých vajčiek. Ráno vypracovať cesto s pridanými vajčkami a olejom. Vyvalkať, povykrajavať zázvorníky a dať na vymastený plech. Nechať sušiť, čím dlhšie, tým lepšie. Ale nie v prievane! Vyhriať rúru

na 250 stupňov, potom znížiť na 180. Piecť bez otvárania rúry.
Dobrá chuť!

Henrieta Žažová
Archív Pamiatkového úradu SR

Naši jubilanti

Niekoľkí z radov našich členov sa dožívajú nádherných životných jubileí. V poslednom štvrtroku blahoželáme a prajeme veľa zdravia, životného elánu a dní plných šťastia a spokojnosti týmto kolegom:

Alžbete Liščákovej, Štátny archív v Levoči
PhDr. Ivanovi Tichému
Mgr. Kataríne Burkovskej, Štátny archív
v Banskej Bystrici, pobočka Banská Bystrica

Prof. PhDr. Ján Lukačka, CSc.

Pred pár dňami v kruhu blízkych priateľov, kolegov a svojej veľkej rodiny oslávil životné jubileum jeden z našich najvýznamnejších členov, profesor Ján Lukačka.

Narodil sa 20. novembra 1952 v Krnči neďaleko Topoľčian. Detstvo strávené pod mystickým Sádzkom ho ovplyvnilo natoľko, že po maturite na Strednej všeobecno-vzdelávacej škole v Topoľčanoch (v roku 1971) začal študovať archívniectvo na Filozofickej fakulte UK v Bratislave. Jeho prvým pracoviskom po ukončení štúdia sa v roku 1977 stal Historický ústav SAV. Po obhájení rigorózneho práce v roku 1980 získal titul PhDr., o štyri roky neskôr ukončil vedeckú aspirantúru v Historickom ústave SAV a dosiahol vedeckú hodnosť CSc.

Už počas štúdia archívniectva sa jeho záujem sústredil viac na históriu – najviac mu učaroval stredovek slovenských dejín. Osídľovanie Slovenska a formovanie šľachty na Slovensku sa stali hlavnými témami jeho doterajšej nesmierne bohatej práce. Podieľal sa na vydaní syntézy dejín Slovenska ako zostavovateľ a majoritný spoluautor vydal Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov. Cudzie mu nie sú ani regionálne dejiny, obzvlášť územie Nitrianskej župy. Takmer žiadna monografia obcí z jeho rodného kraja nevyšla bez jeho spoluúčasti a vo viacerých prípadoch bol aj zostavovateľom (Ludanice, Klátova Nová Ves, Krušovce, Prašice a mnohé ďalšie).

V roku 1994 sa vydal na cestu pedagóga – začal prednášať stredoveké dejiny na Katedre slovenských dejín FF UK. Naďalej pracoval v Historickom ústave SAV a v roku

1998 sa stal vedúcim Oddelenia stredovekých dejín. Postupoval aj na akademickej pôde. V roku 2003 sa habilitoval v odbore starších slovenských dejín a stal sa docentom. V roku 2009 bol vymenovaný za vysokoškolského profesora a v súčasnosti je aj vedúcim katedry slovenských dejín.

Profesor Ján Lukačka je členom viacerých zahraničných vedeckých spoločností (Komission für genetische Siedlungsforschung, Universität Bonn, BRD), aktívne pracuje v rôznych zmiešaných komisiách historikov, redakčných radách a poradných orgánoch (slovensko-maďarská komisia historikov, člen redakčnej rady Historického časopisu a Slovenskej archivistiky, člen Heraldickej komisie pri MV SR, člen Vedeckej archívnej rady pri MV SR, člen Názvoslovnej komisie pri Úrade geodézie a kartografie).

Jeho práca bola už niekoľkokrát ocenená – je držiteľom Pamätnej medaile Pavla Križku Za zásluhy o rozvoj archívniectva, Ceny Valentína Beniaka za vzdelanosť a kultúru v regióne Ponitria, Ceny Mateja Bela za preklad latinských prameňov v Edícii Prvý cisár na uhorskom tróne atď.

Naša rubrika neposkytuje dostatočný priestor na výpočet množstva prác, ktoré vzišli z pera nášho jubilanta. Kolegovi, priateľovi, učiteľovi, nesmierne skromnému a dobrému človeku želáme veľa zdravia, sily, tvorivej invencie, radosti z práce, aby svoje dielo ešte rozhojnil o ďalšie skvelé práce. Rovnako úprimne mu želáme aj veľa potešenia a radosti v rodinnom kruhu.

Oľga Kvasnicová
Štátny archív v Nitre, pobočka Topoľčany

Spomíname

Za Zdenkou Kollárovou

(1. 9. 1969 – 6. 8. 2012)

Dňa 9. augusta 2012 sme sa rozlúčili v štiavnickom kostolíku Panny Márie Snežnej s našou dlhoročnou kolegyňou Zdenkou Kollárovou, ktorá bola aj členkou Spoločnosti slovenských archivárov.

Zdenka Kollárová začala pracovať v Štátnom ústrednom banskom archíve hneď po skončení Strednej ekonomickej školy v roku 1988 a jeho zamestnankyňou bola až do posledného dňa svojho života, teda skoro celých 24 rokov. V priebehu tohto obdobia si zvýšila odbornú kvalifikáciu absolvovaním 2-ročného kurzu archívnickva a vypracovala viacero archívnych pomôcok k novým fondom rôznych závodov, úradov a osobností. Od roku 1998 sa starala aj o odbornú archívnu knižnicu a jej sprístupnenie elektronickou formou. Počas minuloročného Dňa otvorených dverí ešte s úsmevom na tvári predstavovala verejnosti vzácne exempláre tejto knižnice. Pracovný kolobeh vymenila občas za oddych pri mori. V poslednom období bola oporou najmä svojej mame, po náhlom odchode otca.

Žiaľ, beh jej života narušila ťažká choroba. Zápasila s ňou statočne. Kým jej zdravotný stav dovolil, prišla aj na pracovisko čo-to urobiť, porozprávať sa i pookriať. Chvilkami sa zdalo, že sa Zdenka vráti k svojej

práci, na svoje miesto a príde za nami s ponukou nových kníh. No, to sa už nestane. Bude sa vracat' len do našich myslí ako milá spomienka na blízkeho človeka. Zbohom Zdenka!

Elena Kašiarová
Štátny ústredný banský archív